

JIHO ČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKO-NĚMECKÝCH AREÁLOVÝCH STUDIÍ A GERMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH NA POKRAČEKU 20.
STOLETÍ VE SVĚTLE ČESKOBUDĚJOVICKÉHO A NĚMECKÉHO TISKU
(ČESKOBUDĚJOVICKÝ PAKT)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miroslav Novotný, CSc.

Autor práce: Romana Bestrejková

Studijní obor: Evropská teritoriální studia a germanistika a německy mluvící země

Ročník: 3.

2016

Prohláuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohláuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky kolektivu a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 9. května 2016

í í í í í í í í í í í í í í í í ..

Romana Bestrejková

Na tomto místě bych ráda vyjádřila své poděkování panu docentu Miroslavu Novotnému, CSc. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady, připomínky a vstřícnost. Mé poděkování patří také zaměstnancům Státního okresního archivu v českých Budějovicích za pomoc a poskytnutí potřebných materiálů.

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce se zabývá problematikou esko-n meckých vztah . Svou pozornost zam uží p edev-ím na téma esko-n mecké vyrovnání v eských Bud jovicích v desetiletích kolem p elomu 19. století a 20. století. Zmi ované období tvo ilo významnou ást eských d jin a m lo sv j specifický pr b h na eském jihu i v jeho metropoli. Práce se skládá ze -esti kapitol. První kapitola podává celkový obraz o život v eských Bud jovicích v rozmezí daného období, druhá kapitola popisuje charakteristiku n mecky psaného eskobud jovického tisku a t etí kapitola informuje o tehdej-ích vztazích mezi eskobud jovickými echy a N mci. V hlavní ásti práce se v nuží celkové politické situaci ve m st na p elomu 19. a 20. století. P edposlední kapitola se týká vývoje esko-n meckého vyrovnání a popisuje kroky vedoucí k prosazení eskobud jovického paktu, který obsahoval úpravy národnostních pom r ve m st formou zemského zákona. V -esté, a zárove , poslední kapitole se stru n zmi uží také o -kolství, které hrálo v d jinách eských Bud jovic d ležitou roli. V záv ru shrnují výsledky celého výzkumu, po nichfi následuje seznam použitých pramen , literatury a prezentace p íloh.

Klí ová slova: 20. století ó eské Bud jovice ó e-i a N mci ó n mecký tisk ó esko-n mecké vyrovnání ó eskobud jovický pakt ó -kolství ó spolky.

Abstract

The thesis presented deals with the Czech-German relations. I focus my attention on the topic of Czech-German settlement in eské Bud jovice in the decades around the turn of the 19th century and 20th century. The period mentioned represented a significant part of Czech history and had its specific course in the South Bohemia and its capital. My work consists of six chapters. The first chapter provides an overall picture of life in eské Bud jovice within a given period, the second chapter describes the characteristics of the German-written press in eské Bud jovice and the third chapter informs about the relationship between Czechs and Germans living in eské Bud jovice at that time. The main part is devoted to political situation at the turn of the 19th and 20th century. The penultimate chapter concerns the development of Czech-German settlement and describes the steps leading to the establishment of the eskéBud jovice's pact, which included modifications of national relations in the form of provincial law. In the sixth and also the last chapter I briefly mention the education system, which played important role in the history of eské Bud jovice. The conclusion summarizes the results of my research, followed by a list of sources, used literature and presentation of enclosures.

Keywords: 20th century ó eské Bud jovice ó Czechs and Germans ó Germanpress ó Czech-German settlement ó eskobud jovický pakt ó education system ó associations.

Obsah

Úvod.....	7
1. život v českých Budjovicích v letech 1900 ó 1914.....	11
2. Charakteristika n mecky psaného eskobud jovického tisku na po átku 20. století .17	
2.1 Budweiser Zeitung mezi léty 1900 ó 1914.....	19
2.2 Budweiser Kreisblatt mezi léty 1900 ó 1914	21
3. Vztahy mezi echy a N mci.....	25
4. Politická situace na p elomu 19. a 20 století.....	29
4.1 Pr myslový rozkv t mezi léty 1880 ó 1914 povzbuzený esko-n meckým soupe ením ve m st	29
4.2 Spolková innost v českých Budjovicích v rozmezí druhé poloviny 19. a po átku 20. století.....	32
Slovanská lípa	32
Beseda eskobud jovická.....	33
Bürgerliches Scharfschützencorps (spolek ostrost elc).....	33
Deutscher Böhmerwaldbund.....	34
Národní jednota po-umavská.....	34
eský politický spolek	34
Sokol.....	35
4.3 Stru ný p ehled voleb v období od roku 1850 afl do vzniku první sv tové války.36	
4. 3. 1 Volby do obecního zastupitelstva 1901 ó 1906	38
Boj o I. kurii.....	42
Boj o III. kurii	44
4.4 N mecké programy na p estavbu státu	47
4.4.1 Linecký program 1882 ó 1885	47
4.4.2 Svatodu-ní program 1899	47
4.4.3 Brn nský program	48
5. eskobud jovický pakt.....	49
6. Tkolství (1900 ó 1914)	53
Záv r.....	55
Seznam pouffité literatury a zdroj	58
Seznam p íloh.....	62

Úvod

Vzhledem ke studovanému oboru jsem byla již od začátku studia plně rozhodnuta, jakým tématem se budu v mé bakalářské práci zabývat. Už dříve mne zajímala historie německo-německých vztahů týkajících se regionu Mnichova - Bavorský les, která byla především součástí vztahů a spolupráce mezi oběma národy v dnešním německo-německém prostoru. Také považuji za důležité, mít alespoň základní pohled o dalších nálevo univerzitního města, německých Budějovic.

Německo-statutární město a správní a kulturní metropole, německé Budějovice, jsou přechodem jižních německých. Město se nachází v blízkosti hranic s Německem a Rakouskem, s nimiž je úzce spojeno společnou historií a dnes i partnerskými vztahy a vzájemnou kooperací. Vztahy mezi německými a sousedním Německem byly vzájemně propojeny již od počátku. Úroveň dnešní komunikace, která probíhá mezi těmito národnostmi v jejich každodenním životě, byla utvářena dlouhou společnou minulostí a řadou významných událostí, které rozhodly o jejich budoucnosti.

Oblast německo-německých vztahů je velice široký pojem, který nabízí rozsáhlou řadu námětů pro zkoumání. Proto bylo zapotřebí tedy zúžit svůj směr zkoumání na konkrétní téma. Můj zájem vzhledem k jižnímu německému městu německé Budějovice, které existovaly v období konce 19. století a počátku 20. století vyhrčené vztahy mezi oběma národy. Tento konflikt se netýkal pouze jižní německé metropole, nýbrž celého německého státu. Mnohdy si město již samo nevědělo rady, tudíž muselo ponechat otázku národnostních sporů institucím v přenesené působnosti o tedy rakouským výkonným orgánům.

Po revolučních letech 1848 a 1849 se prolomilo klidné soužití obou národností v městu, které bylo pod nadvládou Němců, a německobudějovické se začaly usilovat o způsobilé dobytí svého státního práva a samostatnosti. Národnostní snahy se projevíly zakládáním jednotlivých spolků a družstev s určitým zaměřením, pro myšlenkový rozvoj, výstavbou společenských domů, zakládáním podniků, volebními boji a to všechno bylo podpořené je-t místním tiskem obou národností.

Hlavní náplň mé práce spočívala především v rekonstrukci a analýze německého dobového tisku, který je cenným pramenem poznatků ze zkoumaného období. Provedenou analýzu německobudějovických novin *Budweiser Zeitung*¹ a *Budweiser Kreisblatt*² jsem obohatila o teoretické poznatky z německých a německých pramenů a literatury. Pro objasnění

---

¹ Budweiser Zeitung 1900-1914.

² Budweiser Kreisblatt 1900-1914.

n kterých událostí jsem nahlédla také do eskobud jovického esky psaného dobového tisku *Budivoj*³ a pro lep-í pochopení obou národnostních mentalit jsem snaffila re-er-i eských a n meckých novinových lánk správn zasadit do historického kontextu.

M j hlavní úkol spo íval v zam ení se na oblast eskobud jovického vyrovnání, jeho p ípravy vyvrcholily na po átku 20. století, a na oblast -kolství, nebo eské -kolství hrálo v eských Bud jovicích také d leflitou roli. Bez n ho by hrozilo pon m ení budoucí eské inteligence národa. Politické reprezentace ech a N mc se na po átku 20. století pokou-ela o nalezení vzájemn p íjatelného modelu souflití, cofl se odrazilo v pokusu o zformování budoucího esko-n meckého vyrovnání. K jeho oficiálnímu stvrzení m lo dojít vydáním zákonných ustanovení uvedených v eskobud jovickém paktu, to se v-ak nezda ilo, nebo mežitím vypukla první sv tová válka a události nabraly zcela jiný sm r.

Za hlavní cíl jsem si stanovila obecné zmapování tehdej-ího souflití ech a N mc v eských Bud jovicích a pokusila jsem se o analýzu jejich vztah na základ re-er-e n meckých i eských novin a eské i n mecké literatury. Sv j p vodní zám r jsem na základ provedené re-er-e tisku p ehodnotila a zam íla svou pozornost více na politické d ní ve m st , jemuhl se n mecká periodika v novala nejvíce, zatímco o náboflenských otázkách a -kolství, pokud ne e-ili n jaká zásadní rozhodnutí í aféry, noviny informovaly výrazn mén . V pr b hu celé práce jsem hledala souvislosti se snahami o esko-n mecké vyrovnání ve m st , které m lo údajn vyvrcholit, jak jsem se jifl v p ede-lém odstavci zmi ovala, sepsanými pravidly uvedenými v eskobud jovickém paktu. Zajímalo mne tedy, jaký byl jeho vývoj a co tomu p edcházelo a jaká vedla cesta k vy e-ení esko-n mecké otázky. Za pomoci názor a bádání eských i n meckých autor v nujících se této problematice jsem cht la také zjistit skute né vztahy, které panovaly mezi echy a N mci ve m st . Celkový pohled na tuto problematiku jsem získávala na základ rozboru témat jednotlivých kapitol.

Svou práci jsem rozd lila do -esti kapitol, které jsou systematicky len ny do podkapitol. V úvodní kapitole se snaflím nastínit flivot ve m st na prahu 19. a 20. století, s kterým jsem se seznámila v popularizující práci *Kdyfl se psalo c.k. Ze flivota eských Bud jovic na po átku století*⁴ od Franti-ka Rady. St flejním dílem, jeho p re-er-i jsem provád la v první, a áste n také tvrté kapitole, je *Státní p evrat v íjnu*

---

³ *Budivoj* 190061914.

⁴ RADA, Franti-ek. *Kdyfl se psalo c.k.: Ze flivota eských Bud jovic na po átku století*. 1. vyd. eské Bud jovice: Krajské nakladatelství, 1965.

1918 v *eských Budjovicích*⁵ od Miloslava Pechy. V této části mi pomohly také diplomové práce Leo-e NIKRMAJERA (*August Zátka - p ísp vek k politickému íivotu eských Budjovic na p elomu 19. a 20. století*)⁶ a Hany ADAMISOVÉ (*eskobudjovický pakt ó K pokusu o esko-n mecké vyrovnání na po átku 20. století*)⁷. Druhá kapitola se v nuje podrobnému popisu a charakteristice novin *Budweiser Zeitung* a *Budweiser Kreisblatt*, které jsou zároveň mým st íejným zdrojem informací i pro následující kapitoly. V dal-í kapitole provedu shrnutí vztah mezi ob ma národy p eváíln z pohledu N mc prost ednictvím re-er-í lánk , které p elofila do eského jazyka rodilá e-ka ílijící v N mecku Eva HAHNOVÁ ve své knize *Od Palackého k Bene-ovi*.⁸ V následujících kapitolách se budu zabývat politickou situací ve m st . P ínosným literárním pramenem bylo v této ásti dílo *Heimatbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis: mit einer Sammlung von alten und neueren Sagen*⁹ od Karla KRATOCHWILA a Aloise MEERWALDA. V této kapitole nastí ují charakter a pr b h voleb. Dále se zmi ují o pr myslovém rozkv tu m sta a nakonec zam ím svou pozornost na vrcholící snahy o eskobudjovické vyrovnání. Na záv r práce se zmíním o výstavb d íeflitých n meckých i eských -kolních institucích, jejichíí zásluhou se zamezilo -í ící se hrozb pon m ení eských d tí. Mimo jiné jsem k vypracování své bakalá ské práce vyuffívala téíí internetových zdroj . Nejvíce jsem íerpala z *Encyklopedie eských Budjovic*¹⁰, která mi poskytla nejv t-í výb r lánk a informací na daná témata.

Svou bakalá skou práci jsem v podstat zpracovávala p ímou metodou. U rozboru dobového tisku jsem se íídila zásadami nezbytnými pro studium tohoto pramene. Pro výzkum doby moderních d jin (období 19. a 20. století) p edstavují asopisy a tisk, p edev-ím denní, významný p ínos informací ze studované doby. Nicmén íe t eba brát v potaz í skute nost, íe jednotliví auto í mají rozlí-né názory podle íeb í ku svých hodnot. Stejný vliv na ur ování sm ru novin má jak dobová

⁵ PECHA, Miloslav. *Státní p evrat v íjnu 1918 v eských Budjovicích: p edpoklady, pr b h a význam*. 1. vyd. eské Budjovice: Studio Gabreta, 1999.

⁶ NIKRMAJER, Leo-. *August Zátka - p ísp vek k politickému íivotu eských Budjovic na p elomu 19. a 20. století*. eské Budjovice, 1992 (diplomová práce).

⁷ HANA ADAMISOVÁ, *eskobudjovický pakt (K pokusu o esko-n mecké vyrovnání na po átku 20. století)*, eské Budjovice, 1994 (diplomová práce).

⁸ HAHNOVÁ, Eva. *Od Palackého k Bene-ovi: n mecké texty o e-ích, N mcích a eských zemích*. Vydání první. Praha: Academia, 2014. Historie. ISBN 978-80-200-2389-6.

⁹ KRATOCHWIL, Karl a Alois MEERWALD, *Heimatbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis: mit einer Sammlung von alten und neueren Sagen*. Böhmisches Budweis: K. Kratochwil and Company, 1930.

¹⁰ *Encyklopedie eských Budjovic*. eské Budjovice: M sto eské Budjovice, 1998. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/>

atmosféra, tak také ve stejné míře. Při analýze českého i německého tisku jsem se proto zaměřila i na určení typu a funkce obou periodik a pokusila jsem se získat alespoň základní informace o vydavateli (či majiteli) novin, o jejich politické orientaci, o nákladu a způsobech distribuce novin (cena, předplatné a jiné).

O novinářích a redaktorech, kteří ve sledované době oba německé listy utvářeli, se mi podařilo získat alespoň základní informace (jméno a dobu působení). Z časových důvodů jsem se však již nezaobírala celkovou tiskovou situací v zemi, zejména cenzurou, která měla zajisté vliv na způsob psaní obou listů. Při studiu jsem pozorovala umístění daných informací v novinách, jestli se nacházely na titulní stránce, uvnitř listu či na jeho konci, nebo tyto skutečnosti odrážejí závažnost dané zprávy nebo zastávajícího postoje listu.

Na problematiku českého i německého vyrovnání bylo napsáno již mnoho odborných prací. Proto se na toto téma pokusím podívat z jiného úhlu pohledu. Chtěla bych v textu docílit prolínání českého i německého pohledu na tuto problematiku a objevit u každé národnosti své špro a proti.¹¹

---

¹¹ Potřebné informace k práci s tiskem i pohled o tiskové situaci v českých zemích na přelomu 19. a 20. století jsem čerpala z následujících knih: František ROUBÍK, *Asopisectvo v českých zemích v letech 1848-1862*, Praha 1930; Týřil, *Bibliografie asopisectva v českých zemích z let 1863-1895*, Praha 1936 a Miroslav LAISKE, *Asopisectví v českých zemích 1650-1847*, Praha 1959. Metodologicky pro analýzu obou listů jsem vycházela ze studie Pavla HORÁKA, *Tisk jako historický pramen*, in: Jana Šechurová a Jan Randák a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha 2014, s. 343-359.

1. život v českých Budjovicích v letech 1900-1914

eské Budjovice, královské, horní město ležící na soutoku řek Vltavy a Malé, nechal založit v roce 1265 český král Přemysl Otakar II. Již od počátku tvořili Němci významný podíl českého obyvatelstva. Od 16. století začal německý lid získávat značnou převahu jak v celkovém počtu obyvatel, tak v řadách vedoucích představitelů města. Národnosti se nepřikládal příliš velký význam až do poloviny 19. století, kdy došlo k výrazné politické a společenské polarizaci. Podíl Němců v Budjovicích začal na základě příchodu nových obyvatel z českého venkova, kteří měli pozitivní vliv na podporu a rozšíření českého jazyka ve městě, klesat.¹²

Na přelomu 19. a 20. století žilo ve městě 39 328 obyvatel. Podle přiznané obcovačské úřední statistiky, která se poprvé zjevně od roku 1880, to bylo v poměru 23 427 českých a 15 436 Němců. Tyto údaje byly zjištěny při sčítání lidu v roce 1900.¹³

Šlo o to, aby Němci představovali jen necelou třetinu obyvatelstva, měli správu města zcela v rukou, poněvadž podle tehdejšího volebního řádu mělo volební právo pouze ten, kdo platil dan, a vedle toho byli voliči i ještě rozděleni na tři sbory podle výše placené daně. I přesto docházelo k volebním podvodům a intrikám ze strany českobudjovických Němců, snažících se udržet si své politické i ekonomické pozice ve městě.¹⁴

Navzdory tomu se přirozený přírůstek českého obyvatelstva stále zvyšoval. Přítlivě český mluvících obyvatel měl příznivý výsledek nejen na národní úrovni, ale také přispíval k posilování snah českých o udržení a znovunabytí svých práv a svobod. Nepochybně souvisel i se zvyšováním tempa české podnikatelské činnosti.

Prvotními nositeli industrializace byli Němci. Avšak s příchodem nového století se začala významně rozvíjet politická a hospodářská činnost také českého živlu. Ve městě vyrostlo několik budov, továren a akciových podniků, které byly dílem českého kapitálu. Ten se stával stále více vážným konkurentem kapitálu německého a mezi oběma národnostmi docházelo k vzájemnému soupeření. České podniky vznikaly jako

---

¹² *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: české Budjovice: Složení obyvatelstva* [online]. c2016 [citováno 24. 02. 2016]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8Cesk%C3%A9_Budjovice&oldid=13335460

¹³ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic*. 2. vyd. české Budjovice: Nebe, 2006 (zejm. *Obyvatelstvo*).

¹⁴ RADA, F. *Když se psalo c.k.*, s. 5.

prot j-ky n meckých a naopak.¹⁵

V eských Bud jovicích vznikla řada významných menších a středních podniků, které byly podporovány Obchodním a průmyslovým drufstvem (zřízeným Augustem Zátkou v roce 1886). V roce 1889 založilo Drufstvo továrnu na výrobu umělých hnojiv a lučebnin, která zahájila svou činnost roku 1892. K prvním eským podnikům patřila též o rok později založená strojírna a slévárna Union. Jednu z nejdůležitějších rolí sehrály v eskobud jovicích dále také pivovary, jejichž tradice a receptura se zachovala dodnes. Mezi české podniky zaměřující více než 100 dělníků patřila například továrna na smaltované nádoby, akciová společnost Třoubárna, Národní podnik obchodní a průmyslový na výrobu tufek, český akciový pivovar a další. Na straně německé zastupovaly tyto podniky například Měnský pivovar, Westonova smaltovna, závod na impregnaci dřeva, Fürthova továrna na cukrovinky a některé stavební firmy. Více než 1000 zaměstnanců měla pouze Hardtmuthova a tabáková továrna.¹⁶

Msto se dělilo na čtyři obvody: Vnitřní město a Pražské předměstí na severu, obývané převážně Čechy, Vídeňské na východě a Linecké na jihu. Ve Vnitřním městě a na Lineckém předměstí bydlelo nejvíce Němců.¹⁷

Soužití obou národností probíhalo poměrně v klidu, většina lidí se domluvila. Češi, kteří se dorozuměli s Němci, byli v německé společnosti dobře přijímáni a tak tomu bylo i naopak. František Rada se ve svém díle zmiňuje o prolínání obou jazyků a vzniku zkomolenin, z kterých se používají dodnes. Známé jsou například názvy předměstí denní potěby nebo činností, jako jít na náměstí *šna rinkō*, lahev *šfla-kaō*, batoh *šruksakō* a další. Němci měli podobné potíže s Čechy, z kterých, jak napsal německý tisk *Budweiser Zeitung*, na klíčeské děti navrávující německé koly. Jejich vinou bylo prý slyšet i v ty: *šDas ist hroznyō* a jiné. Ještě více Němce popudilo, že v Bud jovicích zdomácněla slova jako *š-kubankenō*, *šliwanzenō* nebo například *štragatschō* (traka). Vzhledem k tomu, že české Bud jovice byly rovněž sídlem několika vojenských útvarů, kterýmto zkomoleninám bohatou zásobou poskytl také vojáci.¹⁸

Mezi národnostmi vznikala samozřejmě také smíšená manželství. Jejich děti

¹⁵ PECHA, M. *Státní převrat v červnu 1918 v eských Bud jovicích*, s. 869.

¹⁶ ADAMISOVÁ, H. *eskobud jovicí pakt*, s. 20622.

¹⁷ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii eských Bud jovic* (zejména *Češi a Němci*).

¹⁸ RADA, F. *Když se psalo c.k.*, s. 25626.

nav-ť vovaly p eváfln n mecké -koly stejn jako d ti z rodin státních zam stnanc a zam stnanc n meckých podnik , kte í k tomu byli nuceni. Výhodou mohlo být lep-í uplatn ní v budoucnu vzhledem ke znalosti obou jazyk . Pod tím byl v-ak také skrytý zám r na pon m ení ech .¹⁹

Ve m st bývalo zvykem, fle e-i chodili na korzo a N mci na buml (v n m in je *bummeln* loudat se, potloukat se). Podle slovníku cizích slov znamená korzo procházka ástí m sta pravideln se opakující skupinou mladých lidí nebo hromadné procházení. Na po átku 20. století se jednotlivé chodníky i korza na hlavním nám stí rozd lila podle profesí, jazyka a společenského postavení. Podél po-tovního podloubí a u hotelu Slunce vzniklo korzo eské, Zvonským loubím a podél hotelu Zvon vedlo n mecké a p ed radní ním loubím dostalo název profesorské. Pro slufky, vojáky a niř-í vrstvy obyvatel vznikl název *šxindlkorzo* na severní stran nám stí. Lidé nepsaná pravidla o rozd lení korzovacích rajón v t-inou respektovali, v opa ném p ípad pak sta ilo neopatrné - ouchnutí, eský hovor i n mecké nadávky a docházelo ke *řva ce*. Incident m na n meckém korzu se íkalo *šbumly*.²⁰

S postupující modernizací společností v 19. století se začaly pozvolna prom ovat i nábořenské pom ry ve m st . Nábořenské vyznání obyvatel m sta na po átku 20. století bylo vcelku jednozna né ó v t-ina z nich se stále hlásila ke katolík m, ostatní (lidé p edev-ím n mecké národnosti) pat ilí k evangelík m aug-purského nebo helvetského vyznání. Po zru-ení zákazu usídlování říd ve m st po roce 1848 se začala obnovená eskobud jovická řídovská obec zdárn rozvíjet. Na konci 19. století po et eskobud jovických říd , kte í se z valné ásti hlásili k n mecké men-in , tvo il říd 6 % obyvatelstva m sta. Vybuřovali si novou synagogu i h bitov a postupn se začali prosazovat v hospodá ském i kulturním řívot m sta.²¹

O podporu katolicismu ve m st se zasadil p edev-ím biskup Jan Valerián Jirsík svou snahou elít -í ícímu se liberalismu a nábořenské vřáflnosti. K obrod nábořenství p isp l organizováním nábořenských slavností, dále zakládal a podporoval innost etných církevních spolk , ústav í -kol a zaslouřil se téř o obnovu lidových misií. K jeho nejvýznamn j-ím po in m pat ilo p edev-ím zaloření Ústavu hluchon mých

---

¹⁹ TAMTÉří, s. 127.

²⁰ SCHINKO, Jan. *Severní chodník pro vojáky, slufky a niř-í vrstvy obyvatel ostatní nazývali xindlkorzo*. Bud jovická řírbna [online].[cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.budejckadrzna.cz/drzna/drzna-historicka/severni-chodnik-pro-vojaky-sluzky-a-nizsi-vrstvy-obyvatel-ostatni-nazyvali-xindlkorzo.html>

²¹ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z p íslu-ných hesel uvedených v *Encyklopedii eských Bud jovic* (zejm. *Obyvatelstvo*).

(1871) a prvního českého gymnázia ve městě (1868).²²

České reformy z let 1864-1870, které mimo jiné stanovily využití pouze v jednom ze zemských jazyků, prodloužení povinné školní docházky, vznik českých úadů a nové vymezení vztahu mezi státem a církví, umožnily zakládat v českých Budjovicích etně české národní i státní školy. První z nich založil rovněž biskup J. V. Jirsík, a to českou obecnou dívčí školu v Domě U sv. Josefa, kterou spravovaly učitelky z Kongregace Českých sester de Notre Dame. Poté, co zahájila svou činnost nově založená českobudjovická Matice česká, vznikla i česká obecná chlapecká škola. A díky se Matice velkou měrou zasloučila i přes odpor Němců o založení českých národních škol ve všech městských obvodech, potíže s vyplněním českých škol a putováním dětí po soukromých domech zcela neodstranila (vyřešit tento problém se podařilo až po roce 1918).²³

Postupně se česká síť rozrostla a ve městě působily jak národní, tak i na české straně obecné a měšťanské školy, gymnázia, reálné školy, odborné a pokračovací školy, dívčí školy a lycea i hudební školy. Budování vlastního školství se od konce 19. století stalo prvořadou otázkou pro budjovické školy i Němce.

Při zakládání škol připadla na české straně významná úloha biskupství a svou zásluhu mají také české spolky a firmy, zejm. Beseda německobudjovická, Obchodní a německobudjovická komora, Záložna českobudjovická, Beseda českobudjovická, Matice česká a Dámský spolek Ludmila. Významným českým spolkem byla rovněž Národní jednota pomoravská. Zabývala se také zakládáním a vydržováním českých škol, vytvořila síť veřejných knihoven a čítáren, podporovala němečtíky a spolupracovala k národnímu, kulturnímu a hospodářskému povznesení. Obdobné spolky působily i na straně německé, např. Deutscher land- und forstwirtschaftlicher Verband, Bund der Deutschen a Erster deutscher Frauen- und Mädchenverein.

O podporu českého školství ve městě se zasloužila rovněž Národní rada učitelů českobudjovických. Základní poslání tohoto spolku spočívalo ve statistické evidenci českého voličstva ve městě, národně osvětové práci a podpoře českého školství. Předsedou se stal August Zátka, v době osobnosti českého politického života ve městě. Důležitá byla role jak A. Zátky, tak i Národní rady učitelů českobudjovických na úpravách znění jednacího protokolu o českobudjovickém paktu, který se měl zasloužit

²² Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *Náboženské poměry*).

²³ RADA, F. *Když se psalo c.k.*, s. 126-127.

o národnostní vyrovnání ve městě.²⁴ Tento kompromis, který měl sloužit k uspořádání, a zajištění harmonického soužití obou národností ve městě prostřednictvím tří návrhů osnov zákonů se víceméně nezdařilo uvést do života. Koalice myslenek Augusta Zátky o ztvárnění dohody o německo-českém vyrovnání v českých Budějovicích sahají už do první poloviny osmdesátých let 19. století. Avšak první zmínky o Zátkových pokusech o vyrovnání se datují teprve do roku 1902. Tehdy se A. Zátka snažil o vyjednání a zajištění všech dvanácti mandátů ve městě volebním sboru. Požadavek byl neúspěšný. První úspěchy přinesl až vítězný rok 1906, kdy české politické strany poprvé získaly většinu ve městě volebním sboru. Tento výsledek měl velice pozitivní vliv na zesílení snah o vzájemné dorozumění mezi oběma stranami. Dlouhá cesta za prosazením paktu a realizací upravených zákonů se blížila postupně k cíli. A. Zátka vyutil tehdy výhodné situace po úspěšném úspěchu ve volbách a předložil starostovi Josefu Taschkovi (starosta v letech 1903 až 1918) německy psaný *Pamětní spis*.

Tento návrh projednávaný nejen v Praze, ale také ve Vídni, se dočkal schválení až po několika letech, dne 26. února 1914,²⁵ a v květnu téhož roku byl vysloven souhlas i v okresním zastupitelstvu. Výsledný předkládaný pokus o německo-české vyrovnání měl tedy podobu osnov tří zemských zákonů. První z nich zahrnoval ochranu a zajištění skutečného práva obou národností a následnou úpravu zastoupení v obecním zastupitelstvu. Druhý se měl týkat obsazení okresního zastupitelstva a výboru a také řešil otázku užívání jazyků v těchto institucích. Třetí zákon měl mít za úkol úpravu školských poměrů a zřízení školní rady pro každou národnost. Česko-budějovický kompromisní řešení se mělo stát dokonce modelem pro české země. Před válkou v lednu 1914 označovali členové Národní rady česko-budějovický pakt za jakýsi statut českých Budějovic, který se měl zasloužit o vyrovnané a poklidné soužití obou národností v zájmu blaha celého města. Nakonec bylo uzákonění paktu přerušeno. Nemohl se stát zemským zákonem z důvodu rozpuštění sněmu, který byl ochromen německou obstrukcí. A nemohl být zachráněn ani v podobě císařského patentu kvůli vypuknutí první světové války.²⁶

O dále ve městě informoval pravidelný tisk. Český psané noviny vycházely

²⁴ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budějovic* (zejm. *Národnostní poměry*).

²⁵ *Budweiser Zeitung* (české Budějovice), 1914, č. 15, 27. únor, s. 1.

²⁶ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budějovic* (zejm. *česko-budějovický pakt*); dále z práce PECHA, M. *Státní převrat v červnu 1918 v českých Budějovicích*, s. 43646; a KOŘALKA, Jiří. *Česko v habsburské říši a Evropa 1815-1914: sociálně historické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. 1. rozšířené a doplněné vydání. Praha: Argo, 1996, s. 181-183.

dvakrát týdně, stejně jako v Mecklemburgu. Mezi ně patřily *Jiho český deník* (pro sociální demokracii), *Jiho české listy* (zpravodaj mladých) a časopis *Budovoj* (list starých). Protože v české Budovojici neměli vlastní denní tisk, každodenní zprávy se obyvatelé mohli dozvědět z pražského tisku, který jim poskytovala knihovna ve Starém pivovaru, kde mohli přistupovat jak k dennímu, tak k týdennímu tisku a odborným časopisům. Někteří obyvatelé byli informováni prostřednictvím časopisů *Budweiser Zeitung* (pro městské obyvatelstvo) a *Budweiser Kreisblatt* (speciálně pro venkov).²⁷ Rečeno tedy, že tento časopis je mým hlavním tématem, kterým se budu v následujících kapitolách zabývat podrobněji.

---

²⁷ ADAMISOVÁ, H. *Českobudovický pakt*, s. 11.

2. Charakteristika německého českobudovického tisku na počátku 20. století

Historicky první německý týdeník, vycházející od dubna 1848 v českých Budovicích, nesl název *Der Löwe*. Jeho redaktorem byl Ernst Franz Richter a vydavatelem Felix Zdarssa. Později byl přejmenován na *Der Bürgerfreund* a získal nacionalistický charakter. Zanikl ještě téhož roku. Stejně krátké trvání měly také noviny *Der constitutionelle Staatsbürger*, které vycházely v první polovině roku 1849. K jejich zániku přispělo ve velké míře obnovení tiskové cenzury po porážce revoluce a nastolení tzv. bachovského absolutismu.²⁸

Na přelomu 19. a 20. století měl tisk velký význam nejen pro německou národnost v českých Budovicích, ale v této době hrál velmi důležitou roli i pro české občany.

Významnými německými periodickými tisky vydávanými v českých Budovicích se staly novinové zpravodaje *Budweiser Zeitung* a *Budweiser Kreisblatt*. Listy vycházely dvakrát týdně od druhé poloviny 19. století. Oba tisky navázaly na předchozí německé noviny *Anzeiger aus dem südlichen Böhmen*, které vycházely každou sobotu od 10. ledna 1852 v redakci E. F. Richtera. Noviny podávaly aktuální zprávy z českých Budovic a z německy osídlených oblastí na jižních územích. Noviny měly rozsah čtyř stran včetně příloh a mimo jiné obsahovaly také odborné články a fejetony. V roce 1854 se vystřídal redaktor E. F. Richter roku 1856 odešel a jeho nástupcem ve funkci odpovědného redaktora a novým vydavatelem se stal Ludolf Emil Hansen. Po roce L. E. Hansena vystřídal na pozici vydavatele a redaktora listu *Anzeiger aus dem südlichen Böhmen* s podtitulem *Budweiser Wochenblatt* biskupský knihtiskař a knihkupec F. Zdarssa, který zdědil po svém otci rodinný tiskářský podnik v české ulici.²⁹ Později vznikl z podtitulu *Budweiser Wochenblatt* hlavní titul s pozmeněným názvem *Budweiser Kreisblatt*.³⁰

V první polovině sedesátých let 19. století se ve stáncích znovu objevily noviny *Anzeiger aus dem südlichen Böhmen*, které se tiskly v Gothmannově tiskárně sídlící

---

²⁸ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budovic* (zejm. *Noviny*).

²⁹ Česká ulice se skládá z části Hroznové ulice směrem k Hradební ulici na severním okraji města. Dříve byla známá také pod názvem Za radnicí či jako Solní ulice. Patřila do druhé městské čtvrti označené názvem Prindlova. TAMTĚFI, (zejm. *Česká ulice*).

³⁰ TAMTĚFI, (zejm. *Noviny, Anzeiger aus dem südlichen Böhmen, Felix Zdarssa a Tiskárny*).

tehdy v Kanovnické ulici³¹. Jejich vydavatelem byl op t E. F. Richter. List byl zam en p edev-ím nacionáln a e-il hlavn vztahy mezi ob ma národnostmi ve m st . Mimo toho podávaly informace i ze sv ta. Po n kolika letech se u t chto novin op t vyst ídali redakto i. E. F. Richter p sobil v redakci do roku 1869, na krátkou dobu ho zastoupil August Benjamin Gothmann a po n m se stal redaktorem roku 1870 Ludwig Toma. V roce 1873 dostaly tyto n mecké noviny nový název *Budweiser Zeitung*.³²

Krom dvou nejd lefit j-ích tisk , *Budweiser Zeitung* a *Budweiser Kreisblatt*, vycházel pro n meckou národnost je-t nezávislý list *Budweiser Bote* (1885ó1895), listy agrární strany *Der Dorfbote* (1897ó1919) a od roku 1903 pat ily mezi oblíbené také *Südböhmische Volkzeitung*. Dále existovala také ada speciálních asopis se specifickým zam ením a dal-í typografické publikace.³³

---

³¹ D íve se domy stojící v Kanovnické ulici nazývaly podle své polohy nap íklad v í dominantní stavb . Bu U Kostela svatého Mikulá-e, nebo se p í azovaly jifl ke Kn fské ulici. Pozd ji byla Kanovnická ulice propojena s ulicí Na Sadech. Název Kanovnická získala po výstavb kanovnických domk v své ásti zhruba v 18. století. TAMTÉfi, (zejm. *Kanovnická ulice*).

³² TAMTÉfi, (zejm. *Noviny, Anzeiger aus dem südlichen Böhmen*).

³³ TAMTÉfi, (zejm. *Noviny*).

2.1 Budweiser Zeitung mezi léty 1900-1914

eskobudjovické německy psané noviny, *Budweiser Zeitung*, patří k nejdřívejším tiskovým prostředkům Německé pokrokové strany. Vznikly v návaznosti na původní novinový zpravodaj *Anzeiger aus dem südlichen Böhmen*, který byl v roce 1873 přejmenován na *Budweiser Zeitung*.³⁴ Poslední výtisk *Anzeigeru* vyšel 28. prosince 1872 s oznámením o změně názvu novin, umístěném na titulní straně tisku, a s příslibem budoucí podpory zájmů německé strany.³⁵ Další číslo, již s novým názvem *Budweiser Zeitung*, vyšlo 1. ledna 1873.³⁶ Jeho existence pokračovala až do konce druhé světové války. Naposledy byl vydán 4. května 1945.³⁷

Noviny vycházely dvakrát týdně po dobu 84 let a patří tak k nejdéle vydávaným německým periodikům v 19. a v první polovině 20. století.³⁸ V letech 1873-1883 vycházely ve středu a sobotu, 1884-1885 v pondělí a ve čtvrtek a od roku 1886 se výdej ustálil na úterý a pátek v 9 hodin ráno.

Zaátkem nového století se postupně zvyšoval počet předplatitelů a s ním rostlo také množství titěných exemplářů. Za vydavatele Karla Gothmanna (1905-1906) tak vycházel týdeník třikrát do týdne, v pondělí, středu a sobotu v dopolední části. Franz Proschek v roce 1907 vrátil výdej novin opět do původních kolejí na úterý a pátek ráno.³⁹

Rozsah časopisu se zprvu pohyboval kolem 4-6 stran včetně reklam a příloh. Od počátku 20. století v této oblasti obsahoval okolo 18-26 listů, kde poslední část novin byla tvořena titěnými reklamami a inzeráty.

Tisk novin probíhal nejprve v tiskárně podniku Augusta Benjamina Gothmanna v Kanovnické ulici a poté tisk prováděla tiskárna a nakladatelství Moldavia, jejímž vlastníkem byl Franz Xaver Reitterer, který v roce 1912 list koupil. Až kolí podnik vydával také knihy, získal název *Zeitungsverlag Moldavia*. Moldavia byla v tehdejší době výjimečným vlastnictvím rotačního stroje, který umožnil zdokonalení a hlavně zrychlení tisku. Během hodiny byl schopný vytisknout dokonce

---

³⁴ TAMTĚŽE, (zejm. *Budweiser Zeitung*).

³⁵ *Anzeiger aus dem südlichen Böhmen* (německé Budjovice), 1872, č. 103, 28. prosince, s. 1.

³⁶ *Budweiser Zeitung* (německé Budjovice), 1873, č. 1, 1. ledna, s. 1.

³⁷ *Budweiser Zeitung* (německé Budjovice), 1845, č. 35, 4. květen, s. 1.

³⁸ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *Budweiser Zeitung*).

³⁹ THONOVÁ Markéta, *Německý tisk v českých Budjovicích na přelomu 19. a 20. století* (*Budweiser Zeitung a Budweiser Kreisblatt*). německé Budjovice, 1998, s. 40. (diplomová práce)

1200 exemplářů. F. X. Reitterer podpořil za pomoci zástupců německých – českých politických stran činnost novin, kterým hrozil úpadek z důvodu českých politických útoků. Listy přestaly plnit funkci tiskového orgánu *N mecké pokrokové strany* a dostaly nový směr, který se nesl v duchu převodního motto novin: *š Deutsches Parteiblatt für Südböhmen.ö* Jejich cílem bylo i nadále upevnění německé vlády ve městě.⁴⁰

Mezi lety 1900 a 1914 se u novin vystřídala řada redaktorů: Josef Hofmann, Wilhelm Dörre, Maxmilian Josef Siegel, Valentian Viatschko a Josef Eidensteiner. Každý, z těchto zmínovaných redaktorů, vložil do novin část svého osobitého charakteru, kterým částečně pozměnil ráz novin.

Cena novin v průběhu let 1900 a 1914 se příliš neměnila. Na počátku roku 1900 se uváděly ceny ve šlatach a krejcarech. Od 30. března 1900 byl vypsán na titulních stranách novin nový ceník v korunové měně, který byl v průběhu 14 let pohyblivý jen nepatrně. Celoroční předplatné stálo 10 K, půlroční 5 K, čtvrtletní 2,50 K a měsíční poplatek za doručení 16 h. Zasílané noviny stály 12,40 K na rok, půlroční předplatné bylo za polovinu ročního a čtvrtletní tvořilo téměř polovinu půlročního předplatného. Jednotlivé kusy stály 12 h. V roce 1914 se zvýšil měsíční poplatek z 16 h na 20 h. V letech 1905 a 1906 došlo ke zdražení. Čtvrtletní předplatné pro české Budjovice stálo 3,50 K, půlroční 7 K a celoroční 14 K. Měsíční poplatek za doručení činil 20 h. U novin zasílaných poštou vzrostla cena na 16,40 K za celoroční předplatné, 8,20 K za půlroční a 4,10 za čtvrtletní. Pondělní číslo se prodávalo pouze za 8 h v porovnání se středním a sobotním, které stály 12h.

Zpočátku byl *Budweiser Zeitung* svým obsahem a formátem velmi blízký novinám *Budweiser Kreisblatt*. V první polovině titulní strany se nacházely aktuální zprávy a události. Mimo toho byl zde vyobrazen také ceník, jméno redaktora a vydavatele a adresy výdeje. Druhá polovina listu obsahovala v tiskové zábavný fejeton, vyprávění i román na pokračování, který zasahoval i na další stránky. Ve výjimečných situacích byla úvodní strana věnována významným událostem.⁴¹ Další strany poskytovaly informace o politickém dění ve městě, zemi nebo ve světě. Listy podávaly pravidelné informace z okolních měst nebo přímo ze soudního sílu, dále informovaly o školství, spolkovém životě nebo přinesly novinky z divadla, kina i knižní produkce. Nedílnou součástí byly také reklamy a inzerce na konci novin.

⁴⁰ THONOVÁ M., *N mecký tisk v českých Budjovicích na přelomu 19. a 20. století*, s. 40 a 49.

⁴¹ *Budweiser Zeitung* (české Budjovice), 1927, č. 59, 30. března, s. 1.

2.2 Budweiser Kreisblatt mezi léty 1900-1914

Jak bylo již řečeno, *Budweiser Kreisblatt* se stal přímým pokračováním meckého periodika *Anzeiger aus dem südlichen Böhmen* vycházejícího od roku 1852 v českých Budjovicích. První číslo novin s názvem *Budweiser Kreisblatt* vyšlo 1. ledna 1862. Jedná se o druhý nejdéle vycházející tisk, který ukončil svou činnost posledním dnem v prosinci roku 1920. K dostání byl tedy celých 68 let.⁴²

Tehdy došlo k náhlému zániku novin *Der constitutionelle Staatsbürger* (1849). To se stalo podnětem k založení nových periodik. Tak také roku 1852 učinil spisovatel a redaktor nového listu *Anzeiger aus dem südlichen Böhmen*, E. F. Richter.⁴³ O pět let později, v roce 1857, získaly noviny nový titul *Budweiser Wochenblatt*, jehož vlastníkem a zároveň redaktorem se stal Emil Zdarssa. A dal listu nový směr, o kterém si byl jist, že více zaujme a přiláká i venkovské čtenáře. Pevně dbal na grafický vzhled novin a srozumitelný a jednoduchý styl textu. Převodní si E. Zdarssa zařídil o změně názvu tisku na *Budweiser Kreiswochenblatt*. Důvodem byl stále širší okruh čtenářů, který chtěl dát tímto jménem novin najevo. Zastupitelstvo mu sta mu povolilo pouze změnu názvu na *Budweiser Kreisblatt*.⁴⁴ Taková je stručná historie vzniku tohoto týdeníku, který vycházel každou středu a sobotu v devět hodin ráno (1900-1914).

Rozsah novin v průběhu námi sledovaných let se pohyboval kolem deseti stran včetně přiložek a inzerátů přiložených na závěr novin. Později se reklamy začaly otiskovat mimo jiné i na titulní a další strany novinového tisku. Lemovaly dolní okraj listu a vyplnily tak zbylá prázdná místa novin. Pokud noviny obsahovaly zábavnou přilohu v podobě románu na pokračování, upozornění pro čtenáře se nacházelo taktéž na dolním okraji titulní strany. Noviny odpovídaly formátu A3, strany byly rozděleny na tři sloupce a v třetinou horní a dolní polovinu. Od roku 1901 se vydávaly v menším formátu s porovnáním s rokem 1900 (28 x 42 cm). Grafický vzhled stran připomínal upravený a přepracovaný, jednotlivé řádky byly striktně oddělené linkami, nadpisy tučným písmem a později se nešetřilo ani obrázky. Ty doplňovaly a oživovaly text především v části přiložek a inzerátů.⁴⁵ Přestože byl tisk černobílý, je obdivuhodné, jak již dříve dokázaly

---

⁴² Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *Budweiser Kreisblatt*).

⁴³ THONOVÁ M. *N mecký tisk v českých Budjovicích na přelomu 19. a 20. století*, s. 16.

⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 20.

⁴⁵ Srov. např. *Budweiser Kreisblatt* z 3. ledna 1900, ročník 49, číslo 1, s. 1; *Budweiser Kreisblatt* z 4. srpence 1914, ročník 63, číslo 51.

zaujmout čtenáře svými pestrými zajímavými reklamami, které našly i studiu novin velice zapůsobily.

Historicky prvním redaktorem tohoto titulu byl Theodor Doleřal, který působil v redakci do roku 1865. Ve zkušební době, tedy na počátku roku 1900, stál v čele redakce Wilhelm Dörre, od 21. dubna 1900 byl uváděn na poslední straně novin jako odpovědný redaktor Leopold Johann Mural, který se v letech 1904 až 1906 vrátil opět na svou pozici, 20. února 1901 přijal funkci redaktora Emil Tullinger, v roce 1907 zde působil Ernst Geisler a mezi léty 1908 až 1914 opět Leopold Mural.

Noviny byly vydávány v nakladatelství Felixe Zdarssy, které několikrát změnilo adresu. Dlouhou dobu sídlilo v ulici Dr. Stejskala (dříve Theatergasse 10, v domě tehdejšího pivovaru).

Ceník byl vyobrazen stejně jako u periodik *Budweiser Zeitung* na titulní straně v horní pravé části novin. Cena roční předplatného pro obyvatel České Budějovic činila 5 zlatých a 3 krejcarů, půlroční stálo 2 zl. 50 kr., předplatné na čtvrt roku bylo 1 zl. 25 kr. Pro obyvatele sídlící mimo město stálo roční předplatné 6 zl. 20 kr., půlroční 3 zl. 10 kr., čtvrtletní 1 zl. 55 kr. a jednotlivá čísla byla za 6 kr. Rok 1902 přinesl zdražení. Předplatné na rok pro českobudějovické obyvatele stálo 10 K, 5 K na půl roku a 2,50 K na čtvrt roku. Cena s poštovním činila 12,40 K za roční předplatné, 6,20 K za půlroční a 3,10 za čtvrtletní. Měsíční poplatek byl za 16 h a jednotlivá čísla stála 12 h.⁴⁶ Přihlášky k předplacení novin se podávaly na aktuální adrese nakladatelství novin. Zrušení odebírání novin bylo možné pouze na konci každého čtvrtletí a platba se prováděla na správě vydavatelství v České Budějovicích. Noviny byly k dostání v těch kterých trafikách, v těch kterých prodejnách s tabákovými výrobky nebo je bylo možné zakoupit přímo ve vydavatelství.⁴⁷

Periodikum s podtitulem *Unabhängiges politisches Organ für Südböhmen*⁴⁸ bylo zpočátku politicky nezávislé. Mělo spíše informační a zábavný charakter. Obsahem se podobalo více časopisu, ale svou pravidelnou publicitou to byly spíše noviny. Později ustoupily zábavné rubriky do pozadí a jejich místo zabývaly čím dál více vyplňovat informace a aktuální zprávy nejen z města, ale i okolí. V průběhu několika let prošly noviny fází změny, které se týkaly nejen obsahu a jejich zaměření, ale také

⁴⁶ Budweiser Kreisblatt (české Budějovice), 1902, . 1, 1. ledna, s. 1.

⁴⁷ Srov. např. Budweiser Kreisblatt z 3. ledna 1900, ro. . 49, . 1, s. 1; Budweiser Kreisblatt (české Budějovice) z 1. ledna 1902, ro. . 50, . 1, s. 1; Budweiser Kreisblatt z 4. srpence 1914, ro. . 63, . 51, s. 1.

⁴⁸ *Politicky nezávislý orgán pro jižní Čechy.*

grafického vzhledu. V osmdesátých letech 19. století časopis deklaroval příslib k německé liberální straně. Důvodem byl rostoucí zájem Němců o politické dění ve městě. Noviny získaly nový podtitul s názvem *Deutschliberales Organ für das südliche Böhmen*.⁴⁹ Od roku 1885 po pádu německého liberalismu psal *Kreisblatt* v zájmu nově vzniklé Německé pokrokové strany (Fortschrittspartei) s podtitulem *Deutsch ö fortschrittliches Organ für das südliche Böhmen*.⁵⁰ Noviny se tehdy řídily heslem *šněmečtví, svoboda a pokrok*.⁵¹ Obsah tisku byl formován a psán z úhlu pohledu politické strany a to leckdy přinášelo redakci jistá úskalí z hlediska obsahových neshodujících se názorů na věci. Pro tenáto ovšem představovalo věrnost a oddanost příslibné straně.⁵² V předválečných letech nesly noviny podtitul *Deutsches Parteiorgan für Südböhmen*⁵³ (od 1. ledna 1902).⁵⁴

Obsahově byly noviny velmi blízké *Budweiser Zeitung*. Měly dokonce i některé stejnojmenné nadpisy pravidelných rubrik.

Titulní stranu tvořily nejprve aktuální zprávy z města nebo ze světa, v pravé horní části byl umístěn ceník a také jména redaktora a vydavatele s adresami prodeje novin. Někdy se zde nacházela pozvánka nebo reklama k zakoupení předplatného a druhá polovina zobrazovala povídku, fejeton či román na pokračování. Na druhé straně v číselnou pokračování články z první strany a také se zde bylo možno dovést o domácí a zahraniční politice v rubrikách *Politische Rundschau*⁵⁵, *Neustes*⁵⁶ nebo *Local Nachrichten*.⁵⁷ Na dalších stránkách mnohdy pokračovaly *Místní zprávy* nebo začínala rubrika *Vom Tage*. Obsahovala příspěvky a informace z aktuálního dne. Například informovala o úmrtí, zvýšení cen tisku nebo podávala zprávy o dalších aktuálních událostech ve městě. Čtvrtá strana obsahovala rubriky jako například *Theater und Kunst*⁵⁸, *Vermischtes*⁵⁹, *Volkswirtschaftliches*⁶⁰, *Bücherschau*⁶¹, *Heiteres*⁶²,

---

⁴⁹ *Německý liberální orgán pro jižní Čechy*.

⁵⁰ *Německý pokrokový orgán pro jižní Čechy*.

⁵¹ *Budweiser Kreisblatt* (české Budějovice), 1890, č. 1, 2. ledna, s. 2.

⁵² THONOVÁ M., *Německý tisk v českých Budějovicích na přelomu 19. a 20. století*, s. 18626.

⁵³ *Německý stranický orgán pro jižní Čechy*.

⁵⁴ *Budweiser Kreisblatt* (české Budějovice), 1902, č. 1, 1. ledna, s. 1.

⁵⁵ *Politický přehled*.

⁵⁶ *Novinky*.

⁵⁷ *Místní zprávy*.

⁵⁸ *Divadlo a umění*.

⁵⁹ *Směně*.

⁶⁰ *Národní hospodářství*.

⁶¹ *Přehled o knižních novinkách*.

⁶² Doslovně *řihavé*, ale osobně bych to nazvala spíše *Vtipy*.

Briefkastenleitung.⁶³ Pátá a dal-í strany oznamují jména zesnulých, nalezneme zde zprávy ze soudní sín , informace o cenách na trhu, dopravní ád vlak nebo losy, akcie, valuty, kurz rakouské koruny nebo recepty rakouských specialit, na záv r reklamy a inzeráty, pop . p ílohy a dal-í.

---

⁶³ *Korespondence od tená .*

3. Vztahy mezi Čechy a Němci

Jak již bylo zmíněno v první kapitole, do poloviny 19. století žili Čechy a Němci v českých Budějovicích v poměrně klidném a harmonickém vztahu. I přesto, třeba drfelný mecký patriciát správu města doposud pevně v rukou. Překážkou představovaly na první pohled pouze jazykové rozdíly. Mnozí obyvatelé sice hovořili oběma jazyky, přesto ve městě fungoval jak německý, tak český písař. Ke zlomu v soužití obou národností došlo přibližně od druhé poloviny 19. století. Čechy si začaly postupně, ale plně, uvědomovat, vlivem demografického nárůstu obyvatel české národnosti, svou národní identitu. A s tímto pocitem se začaly v širší mecko-českém prostředí prosazovat. Za podpory přílivu českého obyvatelstva z venkova a zvyšujícího se přirozeného přírůstu se začala česká strana usilovně bránit ve snaze obhájit a ubránit si své národní zájmy a především uhájit si český jazyk. Byla to reakce na předešlé 18. století, kdy bylo město nejistě německého rázu. Dříve byl nejen německý přívod nositel rané industrializace ve městě, ale především správa města pod vedením Němců. Ti se doposud považovali a nazývali šbudvajzryš (Budweiser), ale v druhé polovině 19. století se postupně diferencovali v tónu na Němce nebo v některých případech na Čechy. Přívodně měli eskobudjovickým – ané obou národností dokonce společné kandidátky u voleb nebo se obě národnosti účastnily stejných sdružení. Záhy bylo všechno jinak.⁶⁴

Po roce 1848, kdy se začalo rozvíjet společenské sdružování, vznikala i českých a německých spolků, ve kterých se obě národnosti sdružovali s určitým kulturním a politickým záměrem. Jakmile byl založen český spolek se svým specifickým záměrem, německá strana na sebe nenechala dlouho čekat a založila stejný, tak tomu bylo i v opačném případě. Jedním z příkladů jsou kulturně-politické spolky jako Beseda eskobudjovická versus Deutscher Böhmerwaldbund a tělovýchovné Sokol versus Turnverein. Důležitou roli ve městě hrály i další hnutí náboženské (Katolicko-politický spolek), mládežnické a ženské (Ludmila), hospodářské (Deutscher land- und forstwirtschaftlicher Verband) nebo odborné (Budovoj, Militär Veteranen Verein) a další. Ještě do konce osmdesátých let 19. století existovaly spolky německo-české, jako tomu bylo u Deutsche Liedertafelu i Ostroslů, i ty se pak rozštěpily a zastupovaly

---

⁶⁴ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budějovic* (zejm. *Obyvatelstvo, Čechy a Němci*).

pouze na meckou stranu. Smíšené zstaly spolky dlnické pod zátitou sociálních demokrat a n které náboffenské. Na základ spolkového flivota ob strany snadn ji prosazovaly své názory a cíle. A obdobn tomu bylo v p ípad n meckého a eského tisku ve m st . V té dob se p edhán li kdo s koho.⁶⁵

V druhé polovin 19. století tak za al být eský národ najednou p ekáflkou vládnoucímu n meckému. N mci se najednou cítili být eskými vlasteneckými snahami ohroffováni a omezováni. *š í Tak se jim te jevil pofladavek národní rovnoprávnosti jako na nich páchané p íko í, jako újma a vytla ení n meckého národa z jeho dosavadního dominantního postavení, jako troufalé vzep ení v í tomu, co si v jejich o ích vyfadovalo respektu a pod ízení následkem p írozených práv N mc a N mectva v zemích, p ínáleffejících ke d ív j-í a nyní znovu vznikající n mecké í-í ó a k nim p eci pat ily i rakouské d í né zem .õ*⁶⁶ Tak docházelo k rozpor m v p edstavách o budoucí p estavb státu. echon mci m li vyty enou jasnou p edstavu ó a to být co nejbliffe ke své zemi N mecku. Zatímco e-í, kte í byli nazývaní š echenõ, usilovali o úplnou svobodu a nezávislost na rakouském císa ství. To se obrátilo proti nim.

Podle názoru bud jovického rodáka a poslance frankfurtského shromáffdní, Franze Schuselky (1811ó1886), který se snaflil nadchnout echy pro n mectví a netajil se svým nep átelstvím v í Slovan m, p edstavovaly eské zem í Rakousko ást N mecka. Na tyto my-lenky reagoval Karel Havlí ek Borovský vtipným epigramem: *š TMselka nám pí-e / afl z n mecké í-e, / bysme p í-í / N mc m pomoct, / fle jim kru í v b í-e. Hoj vy N mci chámi, / nehrajeme s vámi, / co jste si tam / nadrobili, / to si sn ste sami. N mecko je va-e, / echy ale na-e, / nefoukejte / nám z Frankfurtu / do slovanské ka-e.õ* Schuselkovy hlavní cíle v textech a láncích spo ívaly v motivaci k šprobouzení eských N mc . V lánku *Je Rakousko n mecké?* popisuje eskou národnost jako neposlu-né š echomanyõ, kte í si neváfflí mírumilovného p ístupu N mc a odmítají s nimi drffet krok. A varuje p ed jejich zám rem na ovládnutí Korunních zemí a po e-t ní n mecké strany.

F. Schuselka, ale i nap íklad Karl Marx, vidí zem Koruny eské jako sou ást N mecka nejen tehdy, ale také v historickém kontextu, kdy mluví o n meckém p vodou ech a zásluze N mc na jejich duchovním vývoji.

Rozdílné racionáln j-í názory na celou záleffitost p íná-í v první polovin 19. století *Domovská kniha* N mc v echách, jejímfl autorem je F. Anton Schmalfuß

⁶⁵ TAMTÉfi, (zejm. *Obyvatelstvo, Spolky a sdruffení*).

⁶⁶ HAHNOVÁ, E. *Od Palackého k Bene-ovi*, s. 95.

(1821-1865). Tento druh vládní literatury, tzv. *Heimatliteratur*, byl velmi populární u sudetských Němců. Kniha se totiž stala důkazem existence německých částí země, tzv. Sudet, nebo její texty pojednávaly o vlastech německých zemí. Na tyto autor svazku nahlížel jako na domov všech jejích obyvatel a Korunní země dostaly přívlastek německá vlast.⁶⁷

Schmalfuß poukazuje na zásluhu Němců o rozkvět země ve 13. a 14. století a připomíná jejich pozitivní vliv na rozvoj země, jejich kultury, obchodu, hornické činnosti a později průmyslové výroby. Mluví o ideálním případě, kdy by byl obsah ústavy vymezen německými rovinami a tím by se vytratily všechny staré předsudky domorodých národů. Sama skutečnost hovoří podle domovské literatury Němců o vzájemném přátelském vycházení a vzájemné výpomoci mezi oběma národnostmi. Vysvětluje popisovanou národnostní nenávisť jako umělé vytváření předsudků nacionálními fanatiky. Je pochopitelné, že tehle Němci bylo vlastenecky blíže Německo. Rakousko jim bylo takřka vzdálené, nebo je s ním spojovala pouze osoba císaře. Německo však nazývají jako dům, v něm vidí blaho.⁶⁸

Jiný náhled na situaci má vídeňský revolucionář a poslanec kroměšvického sněmu, Adolf Fischhof (1816-1839). Napsal několik knih o národnostních konfliktech uvnitř habsburské monarchie. Měl prozřetelné vnímání okolního světa a dobře věděl, co se skrývá za politickými pokusy Raků snažících se udržet u moci. Stál u zrodu návrhu německého vyrovnání v roce 1878, na kterém pracovala skupina německých Němců. Jednalo se o tzv. *emmerdorfské memorandum*, které sice nebylo úspěšné, ale zrovna Fischhof je jedním z mála předkladatelů se zdravým rozumem a střízlivým náhledem na tuto věc. V textu hovoří o silném rakouském vdomácím postavení země v zemi. A popisuje hrozbu představující zánik Rakouska a tím pádem i země, nebo monarchie tvořící ochranu korunních zemí. Německo by pro země nebylo žádnou spásou, spíše koncem. A v Rusku by národ sice uchránil svou národnost, ale nebyl by schopný najít cestu, v důsledku zvláštnosti svého kmene. Pokud by jim Rakousko nabídlo podporu a svobodu v jejich dalším vývoji, našlo by v nich jistě vhodné obě. Té myšlence brání rozdělení země o souasný dualismus. Tedy je zapotřebí společné spojení s Němci a vytlačení maarských národů ze země. Jejich ideálem by bylo jednotné zastupitelstvo, parlament, zabezpečení práva a později snad i splnění naději na vládu ve svých zemích. Tomu je třeba dát přednost. A. Fischhof obhájí a

⁶⁷ HAHNOVÁ, E. *Od Palackého k Benešovi*, s. 98.

⁶⁸ TAMTĚŽ, s. 91-101.

ospravedl uje eskou národnost, z hlediska vzd lanosti, rozvoje industrializace a organizace práce, jako vyrovnanou národností n mecké.⁶⁹

Konec 19. století byl pro rozvoj esko-n meckých vztah klí ovým okamffikem. N mecká strana by byla ochotna je-t akceptovat kulturní rozvoj ech , ale nerespektovala jífl samostatnou politiku a její program. Tím vznikaly obavy z pon m ování na eské stran a pocity defenzivy na stran n mecké.

---

⁶⁹ HAHNOVÁ, E. *Od Palackého k Bene-ovi*, s. 105-107.

4. Politická situace na přelomu 19. a 20 století

S příchodem nového století se začaly vztahy mezi Čechy a Němci stále více vyhrocovat. Toto období bylo svými zvláštními příznaky zejména v metropoli jihočeských měst v českých Budějovicích. To potvrzuje český i německý dobový tisk.

Teprve po pádu bachovského absolutismu a nastolení konstitucionalismu vydáním újnového diplomu v sedesátých letech 19. století docházelo nejen k rozvoji společenského života, ale také k celkovému uvolnění politické atmosféry. Konkrétně v českých Budějovicích se rozpoutal zápas o znovuzískání pozic zejména ve vládní sféře a prosazení české státní suverenity. Tento státoprávní boj byl podmíněn rostoucím počtem českého obyvatelstva v nedávno ještě převážně německém městě a jejich zvyklostmi se národním uvdomováním. K němu přispěl velkým dílem i rozvoj podnikatelské činnosti a podpora přední české reprezentace.⁷⁰

4.1 Průmyslový rozkvět mezi léty 1880 a 1914 povzbuzený česko-německým soupeřením ve městě

Dříve vlastnily veškeré průmyslové podniky převážně Němci, ale od druhé poloviny 19. století byla zaznamenána i česká zvyklost se podnikatelská aktivita. Přesto na jihu Čech probíhal industrializační proces velmi pomalu a převažovalo více zemědělství.

Teprve když se jednalo ve velké míře zatím spíše o drobné podnikání, mělo velký vliv na formování české politické reprezentace v jihočeské metropoli. Založení takového podniku přineslo jako újinná protigermanizační zbraň. Český lid zaměstnaný v českých podnicích se mohl svobodně hlásit ke své národnosti a byl tak ušetřen tlaku pomstováním svými německými zaměstnavateli.

Tedy se prosperující české průmyslové podniky a zvyklost se kapitál na podporu hospodářské činnosti staly vážným konkurentem šlechtě německé strany. Rozvoj podnikatelské činnosti dal koncem 19. století podnět ke vzniku Obchodního a podnikatelského družstva (1886). Na finanční podporu rostoucího počtu továren

---

⁷⁰ PECHA, M. *Státní převrat v újnu 1918 v českých Budějovicích*, s. 869; N. MEC, Václav. *Rakouská monarchie v druhé polovině 19. století*. [online]. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.dejepis.com/ucebnice/rakouska-monarchie-v-druhe-polovine-19-stoleti/>

v českých Budjovicích se podílela hlavně také Zálofna eskobudjovická spolu s fiivnobankou, založenou v roce 1894.⁷¹

Forma vývoje zmiňovaného kolektivního podnikání se ukázala jako jedna z dalších snah českého lidu o potlačení germanizace a svrnutí německé nadvlády nad městem. Rozkvětu města byl podpořen zvyklým sepočetem českých územních ústavů a poboček českých bank (mezi léty 1911 a 1913 probíhala rozsáhlá výstavba jejich filiálek), dále zakládáním firemních spojů a rozvojem voroplavby. Od roku 1850 tento rozvoj podpořila Obchodní a fiivnostenská komora, která měla pod záštitou oblast obchodu a průmyslového podnikání. V roce 1882 se k ní přidala Beseda emeslnicko-fiivnostenská.⁷²

V roce 1906 poukázal na význam rozmachu průmyslového ruchu také přední eskobudjovický představitel politiky ve městě, František Vodanský. Ve své promluvě k městem hovořil o důležitosti hospodářské prosperity města a země pro budoucí prosazení české politiky a nezapomněl opomenout ani velkou zásluhu Zálofny na zrození významných podniků, jako byli například český akciový pivovar, česká smaltovna, řoubárna nebo chemická továrna a další. Snahy o prosazení a vzájemná soutěživost byla znatelná na obou stranách. Němci stejně jako češi vlastnili také řadu významných podniků. Za zmínku stojí továrna bratří Hardtmuthů, cukrovar, slévárna barevných kovů nebo také město –anský pivovar na Lineckém předměstí a jiné. Tak se také někdy stalo, že jedna strana kopírovala záměry a postupy ve výrobním procesu strany druhé. To se v praxi projevovalo i fungováním několika konkurujících si podniků se stejným podnikatelským záměrem. Typickým příkladem jsou podniky v potravinářském (cukrovary, pivovary), chemickém (sirkárny) nebo spotřebním průmyslu (smaltovny). Finanční podporu německým podnikům poskytovala nejprve

---

⁷¹ Zálofna eskobudjovická byla založena Besedou eskobudjovickou v roce 1864. editorem správní rady se stal Dr. Adolf Jungmann, náměstkem Antonín Vokáč, jejím patronem byl biskup J. V. Jirsák a starostou A. Zátka. Stala se prvním veřejným ústavem v českých Budjovicích. Prosperující Zálofna měla významný podíl na hospodářském rozvoji města. Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *Zálofna eskobudjovická*); PECHA, M. *Státní přehled v újnu 1918 v českých Budjovicích*, s. 9 a 10.

⁷² Beseda emeslnicko-fiivnostenská, jejímž zakladatelem a prvním předsedou byl A. Zátka, se zabývala propagací emeslnického a fiivnostenského podnikání. Její zásluhou vznikly české průmyslové pokrokové školy (1884) a české emeslnické školy. Tento spolek zavedl noviny zabývající se tímto oborem a podporoval finančně nově zakládající podniky. Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *Beseda emeslnicko-fiivnostenská*); PECHA, M. *Státní přehled v újnu 1918 v českých Budjovicích*, s. 9 a 11.

n mecky orientovaná M stská spo itelna, poté N mci založili spolek pro podnikatele Spar- und Vorschussverein Biene (1864).⁷³

Je-t nutno podotknout a vyzdvihnout jména známých osobností angažujících se v této branži. Na straně české to byli August Zátka a František Hromada. V téžině se zasadili o vznik významných akciových společností⁷⁴ i sdružení a spolky na jejich podporu, které pak zastupovali a spravovali.

Vzájemné soupeření mezi Čechy a Němci mělo mimo jiné i pozitivní vliv na hospodářskou prosperitu města.⁷⁵

Vnitrorakouský trh, který mělo špod palcem Němci, neumožňoval dostatečný prodej českých výrobků. Proto si někteří továrníci rozšířili své obzory i na zahraniční trh sousedního císařského Německa, které směřovalo své zájmy na jihovýchod Evropy, na Balkán. Exportní možnosti pro české podniky sledovala již zmiňovaná Obchodní a živnostenská komora, která v roce 1893 založila kancelář pro exportní záležitosti.⁷⁶

České Budějovice disponovaly především zásobou dřeva a tuhy a naopak postrádaly železo a uhlí. Industrializace v tomto městě byla proto v porovnání s v téžině ostatními městskými zeměmi podstatně pomalejší. Nejvíce prosperoval terciální sektor řemesla a služby. I tak je město dodnes svými proslulé pivovary s dlouholetou tradicí a vlastní řadou prosperujících podniků.

---

⁷³ V roce 1854 byl obecním zastupitelstvem přijat návrh na založení M stské spo itelny. Avšak z finančních důvodů a legislativních nesrovnalostí byl chod spo itelny spuštěn až v roce 1856. Společenský výbor se skládal z předsedy (Adalberta Lanny), zástupce (Euarda Claudiho), předsedy editelství (Františka Josefa Klavíka), jeho zástupce (Josefa Wunderlicha), účetního (Karla Nettra) a pokladníka (Františka Drahořala). Institut sídlil nejprve na radnici a poté přesídlil do krásné budovy, s nástěnnou malbou motivů českých lidových krojů, v Krajinské ulici. Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budějovic* (zejm. *Bankovnictví, M stská spo itelna*).

⁷⁴ Zpočátku vznikaly především akciové společnosti, nebo lidé je-t nedisponovali příliš vysokými finančními úsporami.

⁷⁵ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budějovic* (zejm. *Průmysl*); DVOŘÁK, Jan a Jan KUBE^{TM}. *Vývoj průmyslu na území českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století*. In: KUBE^{TM}J. a kol.: *Urbánní geografie českých Budějovic a eskobudějovické aglomerace*. II. Ústav pro výzkum Univerzity Mateje Bela v Banské Bystrici, s. 87-100, 2009. ISBN: 978-80-8083-734-1

Dostupné z:

<http://www.pf.jcu.cz/structure/departments/kge/upload/files/Dvo%C5%99%C3%A1k,%20Kube%C5%A1%202009%20V%C3%BDvoj%20pr%C5%AFmyslu%20na%20%C3%A4zem%C3%AD%20%C4%8Cesk%C3%BDch%20Bud%C4%9Bjovic%20od%20po%C4%8D%C3%A1tku%2019.%20stolet%C3%AD%20do%2080.%20let%2020.%20stolet%C3%AD.pdf>

⁷⁶ PECHA, M. *Státní převrat v újnu 1918 v českých Budějovicích*, s. 11.

4.2 Spolková činnost v českých Budjovicích v rozmezí druhé poloviny 19. a počátku 20. století

První zmínky o zakládání spolků a sdružení se datují již od první poloviny 19. století, kdy byl směr jejich působení orientován zejména politicky. Existovaly především náboženské spolky, stavovské skupiny i cechovní bratrstva.

K rozvoji spolkového života začaly společnosti občanského, zájmového a profesního sdružování docházely až po revolučních letech od druhé poloviny 19. století. Velkým rozmachem zakládání spolků tehdy docházelo k formování a utváření moderních společností a nového politického směru. Spolková činnost probíhala až do období druhé světové války, kdy některé spolky buď samy zanikly, nebo byly zakázány a následně rozpuštěny.

Spolky lze rozdělit z hlediska jejich charakteristiky, zaměření, délky působení nebo dle národnostního složení jejich členské základny. Konkrétně v českých Budjovicích působila sdružení nejen české a německé národnosti, ale i smíšená a říšská. Smíšená se začala koncem 19. století postupně rozpadat a omezila svůj směr pouze na zájmy jedné národnosti. Důvodem byly národnostní rozpory ve městě, které později vygradovaly ve vzájemné soutěžení obou stran v zakládání spolků, institucí i prosazování svých zájmů ve všech oblastech života ve městě. Některá sdružení se lišila uhlavím okruhem své působnosti a jiná měla celozemskou působnost.⁷⁷

Slovanská lípa

Byl to první český politický spolek založený v revolučním roce 1848, jehož působnost byla rozšířena po celé zemi. V českých Budjovicích vznikl z iniciativy kaplana Antonína Krejčího a podnikatele Hynka Zátky. Pod svou záštitou měl právní ochranu a legislativní kontrolu v oblasti politické, kterou spravoval v zájmu českého obyvatelstva. V oblasti kulturních záležitostí se zasadil o vystavění vlastní knihovny a tiskárny. Později byl spolek obviněn z podezření spolupráce s radikálním hnutím Svornost, ale to nebylo prokázáno. Po vydání nového zákona, o rok později, se činnost

---

⁷⁷ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *Spolky a sdružení*).

spolku p em nila na tená ské shromáfd ní, které jifl nem lo dlouhého trvání. V souvislosti s m níci se politickou situací Rakouska spolek po roce p sobení zaniká.⁷⁸

Beseda eskobud jovická

Jedním z prvních a nejd leflit j-ích spolk pro eskou osv tovou innost byla Beseda eskobud jovická (1862). Její innost byla zam ena na oblast kulturn - politickou a dal-ím hlavním úkolem byla podpora hospodá ského rozvoje m sta. Pod její zá-titou byly také mnohé zásluhy o z izování eských -kol ve m st a nejen to. Na starost m la i po ádání kulturních a spole enských akcí a jiné innosti: v roce 1865 se podílela na p íprav volební kampan , utufovala národní v domí nejen v p edvolebním období, snaflila se o prosazení kandidátek v obecním zastupitelstvu, zemském sn mu i í-ské rad , roku 1864 dala podn t ke vzniku eských novin *Budivoj*, na základ svého programu prosadila založení knihovny s ítárnou, angafovala se v mnoha spole enských událostech (slavnost na vysv cení kostela sv. Václava v roce 1870 nebo oslava výro í 300 let p sobení místních ostrost elc 1878) a z její iniciativy vznikla nap íklad t locvi ná jednota Sokol, Matice -kolská nebo také eský politický spolek.⁷⁹

Bürgerliches Scharfschützencorps (spolek ostrost elc)

Stejn významný jako pro echy Beseda byl pro n meckou ást obyvatel spolek ostrost elc (Bürgerliches Scharfschützencorps), který pokračoval v tradici z 16. století. Zaujímal ochraná skou pozici ve m st a pomáhal p i organizaci n kterých spole enských akcí. St elnice byla finan n podporována M stskou spo itelnou a M -anským pivovarem a nacházela se na vltavském ostrov pojmenovaném od roku 1875 St electký.⁸⁰

---

⁷⁸ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z p íslu-ných hesel uvedených v *Encyklopedii eských Bud jovic* (zejm. *Slovanská lípa*).

⁷⁹ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z p íslu-ných hesel uvedených v *Encyklopedii eských Bud jovic* (zejm. *Beseda eskobud jovická*); ADAMISOVÁ, H. *eskobud jovický pakt*, s. 68ó 71.

⁸⁰ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z p íslu-ných hesel uvedených v *Encyklopedii eských Bud jovic* (zejm. *Ostrost elci*); KRATOCHWIL, K. a MEERWALD, A. *Heimatbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis*, s. 521 ó 526; ADAMISOVÁ, H. *eskobud jovický pakt*, s. 90.

Deutscher Böhmerwaldbund

Velmi významný vliv na českobudjovický a úmavský život v meckého obyvatelstva v ele s Josefem Taschkem měl také spolek Deutscher Böhmerwaldbund. J. Taschek založil spolek 27. dubna 1884. Po něm meckým úkolským spolku byl druhý nejstarší. Staral se o povzbuzení v meckého lidu hned v několika oblastech. Zasadil se o hospodářskou a politickou podporu úmavských oblastí - nechal vystavět železnici z Budjovic do Fielnavy přes Volary a Haidmühle (1894), finančně podporoval zemědělství, financoval výstavbu dělnických úkol zejména v po-úmavských oblastech, knihoven a čítáren a zabýval se i kulturním životem. Ve vlastnictví měl také několik podniků, které řídil.⁸¹

Národní jednota po-úmavská

V českém táboře pokračovala národní práce v plném proudu a reakcí na vznik v meckého spolku Deutscher Böhmerwald založili ve-tí předání 31. 8. 1884 Národní jednotu po-úmavskou. Ta měla pod záštitou nejen české Budjovice, ale i úmavské oblasti, jak známo i z jejího názvu. Zabývala se především úkolstvím, výstavbou veřejných knihoven a čítáren, rozvojem v oblasti hospodářské a politické jako například volební kampaní, vydáváním časopisů a novin, poskytováním právní pomoci českým lidem, podporou zemědělských podnikatelů nebo úmavské turistiky a dalšími činnostmi. Tento spolek byl subvencován ze strany Zálafny a českého akciového pivovaru.⁸²

český politický spolek

Z popudu českých proti marnému boji za státní právo vznikl v sedmdesátých letech 19. století nejdřívejší politický český orgán ve městě český politický spolek. Dalšími důvody jeho založení byla i snaha o zlepšení situace úkolství v Budjovicích, které postrádaly ve veřejnou českou obecnou úkolu. Jelikož Beseda nemohla zakročit, její pravomoce a okruh zájmů byly z hlediska zákona omezené, město volalo po zřízení

---

⁸¹ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *Deutscher Böhmerwaldbund*); ADAMISOVÁ, H. *českobudjovický pakt*, s. 90 a 93; KRATOCHWIL, K. a MEERWALD, A. *Heimatsbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis*, 521 a 526.

⁸² ADAMISOVÁ, H. *českobudjovický pakt*, s. 79 - 81; Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *Národní jednota po-úmavská*); PECHA, M. *Státní převrat v červnu 1918 v českých Budjovicích*, s. 19.

nové organizace zajišťující politickou správu nad městem pro českou část obyvatelstva. V budoucnosti se spolek staral o předvolební kampaně, vedl kontrolu nad průběhem voleb, spravoval administrativní záležitosti, pořádá schůzky, vybíral kandidáty do zastupitelstva a především se zajímal o úkolství ve městě. Jeho hlavním úkolem bylo probuzení národního vědomí a domáhání se národně-politických práv a svobod. To se snažil dosáhnout a prosadit vydáváním časopisu, peticemi a pořádáním porad poprvé přednášek. Stal se také orgánem českých novin *Budivoj*. Prvními představiteli, kteří se zasloužili o národně-vlastenecké činnosti tohoto spolku byli Antonín Vokáč, Vendelín Grünwald, August Zátka a František Hromada.⁸³

Sokol

Sokolská jednota vznikla v roce 1862 v Praze a o pár let později byl spolek založen i v prvních jihočeských městech – českých Budjovicích a Vodanech. Jednota se nezabývala jen činnostmi týkajícími se sportu, ale i vzdělávacími programy, organizací ochotnických spolků a společenských zábav. V roce 1885 vznikla první jihočeská Sokolská fluka fluková, jejíž první slet se konal v českých Budjovicích. Po rozporech v devadesátých letech se Sokol rozdělil na dvě části. V Budjovicích byla jeho zásluhou založena plovárna a od roku 1895 probíhalo pořádání přednášek za doprovodu divadla a zpěvu, které měly velký ohlas. Od roku 1909 odbor pořádá také vzdělávací besídky pro děti a mládež. Česká základna se začala brzy rozrůstat a brzy ve městě vyrostly další odbory. Pravidelné pořádání sletů se pokračovalo do kalu negativních postojů Němců, obzvláště poslední předválečný slet v roce 1903 byl Němci ostře kritizován a potírán. Němci a uspořádali sjezd německých a rakouských cvičitelů ve stejné dny konání českého sletu.⁸⁴

---

⁸³ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *český politický spolek*); PECHA, M. *Státní převrat v červnu 1918 v českých Budjovicích*, s. 15.

⁸⁴ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *Sokol*); ADAMISOVÁ, H. *českobudjovický pakt*, s. 74675; PECHA, M. *Státní převrat v červnu 1918 v českých Budjovicích*, s. 15.

Budweiser Turnverein

Stejně jako na straně české, existoval na straně německé tlocvičný spolek, o jehož založení se zasadil továrník Karl Hardtmuth v roce 1862. O pár dní později byl návrh schválen na plenárním zasedání a získal tentýž název. Zpočátku využíval prostor hostince U Zelené ratolesti a později sídlil v novém Německém domě (dnešní budova Slavie). Část spolku prosazovala principy velkoněmečtví a antisemitské myšlenky. Zbytek spolku byl jako jeden z mála nepolitický, proto ustoupil později do pozadí.⁸⁵

4.3 Stručný pohled voleb v období od roku 1850 až do vzniku první světové války

První výraznější projevy politického života v českých Budějovicích se objevují v revolučních padesátých letech 19. století, kdy dochází k zakládání demokratických politických orgánů. Při konání voleb do říšského sněmu byl tehdy ještě jednohlasně vybrán zastupující poslanec českých Budějovic do vídeňské vlády, Josef Leeb. Po jeho odstoupení se rozpoutal neobvyklý volební boj, který vyhrál Anton Robl. Z klidného soužití probraly obě národnosti, po vydání prosincové ústavy, volby na starostu města. V roce 1850 se jím stal F. J. Klavík, který byl zvolen podruhé v roce 1861 při volbách do obecního zastupitelstva, a mimo toho vykonával také funkci poslance v zemském sněmu. Česká strana, vedená H. Zátkou, získala tehdy poprvé mandát v obecním zastupitelstvu (1865). Zastupující funkci rovněž vykonával v zemském sněmu biskup J. V. Jirsík. Spolu s právníkem V. Grünwaldem zasedal ještě také v říšské radě. K oběma staro-českým předákům se v sedmdesátých letech přidal i A. Zátka. Ufí tehdy přisobil v politické branži zprvu jako jednatel a později se stal dokonce starostou českého politického spolku. Po J. V. Klavíkovi byl v roce 1867 zvolen poslancem do zemského sněmu E. Claudi. Jeho éra slávy stoupla poté, co byl zvolen náměstkem nejvyššího zemského maršálka a později i do říšské rady. Další významnou osobou ve společnosti českobudějovických Němců byl Wendelin Rziha. V sedesátých letech zasedal na zemském sněmu. Patřil mezi přední německé politiky, kteří zastávali nejvyšší funkce ve

---

⁸⁵ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budějovic* (zejm. *Budweiser Turnverein*).

m st .⁸⁶ Politickou nadvládu nad m stem p evzal po t chto p edstavitelích n mecké strany J. Taschek. Tento poslední n mecký starosta m sta p evzal ú ad po Johannu Stegmannovi (starosta v letech 1884ó1887) a Josefu Kneisslovi (starostou mezi lety 1891ó1903). J. Taschek vykonával funkci zástupce starosty jifl od roku 1889 a po skon ení funk ního období J. Kneissla byl zvolen na jeho místo. Zajímavým úkazem bylo období pasivní rezistence (1867ó1878). Voli i se sice zú astnili voleb v po etném stavu, nicmén zvolení kandidáti funkci nevykonávali. Roku 1880 probíhaly volby do obecního zastupitelstva. Tehdy se ob strany dohodly na uzav ení kompromisu a ten vypadal následovn : N mci m li zastoupení v obecním výboru s 27 mandáty, e-i získali 9 mandát v obecním výboru, ve III. kurii obdrfeli 6 mandát , 2 mandáty ve II. sboru a 1 mandát v I. kurii, který nesm l být obsazen více jak dv ma advokáty. Brzy do-lo k roztrfkám, nebo chyb lo zastoupení eské strany v m stské rad , které na základ rozhodnutí n mecké strany, e-i neobdrfeli.⁸⁷

P i s ítání lidu ve stejném roce se ukázal tém vyrovnaný po etní stav obou národností jen s minimálním rozdílem. Výsledky této statistiky se projevíly v posílení národního v domí obou národností a zvý-enou sout flivostí.⁸⁸

V roce 1883 se konaly volby do jednoho, z nejd lefit j-ích orgán na poli politického a podnikatelského d ní. Dne 21. 5. 1883 utrp li N mci t fkou poráfku ve volbách do vedení Obchodní a flivnostenské komory (Handelskammer). e-tí kandidáti zvít zili ve v-ech sekcích (obchodních, flivnostenských i pr myslových) krom hornictví. O vít zství v sekci malých flivností se e-i zasloufili díky snaffivé agitaci. A. Zátka se p i vypracování p edvolební agitace p edev-ím snaffil o získání flid na svou stranu. To se mu ov-em poda ilo. Velké podpory se eská strana do kala zejména od flid z Táborska. Stejného výsledku se e-i do kali i p i volbách v letech 1885 a 1891.⁸⁹

Rok 1884 byl úsp -ný zase pro N mce. P i volbách do obecního zastupitelstva získali nadvládu ve v-ech t ech kuriích. O rok pozd ji se konaly dal-í volby do íské rady a zemského sn mu, t ch se e-i nezú astnili, a mandát p ipadl n meckému

---

⁸⁶ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z p íslu-ných hesel uvedených v *Encyklopedii eských Bud jovic* (zejm. *Rziha von Mühlau Wendelin*).

⁸⁷ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z p íslu-ných hesel uvedených v *Encyklopedii eských Bud jovic* (zejm. *Politické pom ry*); KRATOCHWIL, K. a MEERWALD, A. *Heimatsbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis*, s. 483ó484.

⁸⁸ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z p íslu-ných hesel uvedených v *Encyklopedii eských Bud jovic* (zejm. *Obyvatelstvo*).

⁸⁹ KRATOCHWIL, K. a MEERWALD, A. *Heimatsbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis*, s. 487ó496.

kandidátu Josefu Schierovi. V roce 1887 se utkali n mecký kandidát J. Schier a eský kandidát A. Zátka ve volbách do zemského sn mu. Volby dopadly v pom ru 1363 : 1207 hlas pro J. Schiera. Ten si udržel svou pozici i ve volbách v roce 1888 a 1890⁹⁰ i 1891. V roce 1892 se utkal Adalbert Wunderlich s Augustem Zátkou, kterému uteklo vít zství znovu o necelých 300 hlas . O sedm let pozd ji slavil své vít zství op t A. Wunderlich, ale jeho mandát byl prohlá-en za neplatný. Po vyhlá-ení nových voleb byl zvolen Franz Elgelbert Vollgruber, stejného úsp chu dosáhl i v roce 1901.⁹¹

Po náhlé rezignaci J. Stegmanna (1887), bylo nutné vyhlásit nové volby do obecního zastupitelstva. Ty se uskute nily afl o t i roky pozd ji. Tehdy je vyhráli N mci na plné á e, p esto tentokrát získali n jaké mandáty i e-i. Ve volbách do V. kurie⁹² (1897) A. Zátkovi uteklo vít zství v prvním kole voleb o pouhých 12 hlas⁹³, úsp ch v-ak ech m p inesly volby do í-ského sn mu ve stejném roce, kdy zvítil eský kandidát princ Friedrich Schwarzenberg. Mandát získal i v roce 1901, kdy z ad N mc fládný kandidát vybrán nebyl.⁹⁴ Snad nejt-í zklamání utrp li e-i ve vá-nivém utkání ve volbách do obecního zastupitelstva v roce 1898. Tehdy ud lali maximum pro to, aby dostali III. kurii do svých rukou, nicmén marn . Na nám stí probíhaly divoké demonstrace. Téhoř roku byl J. Kneissl znovu zvolen starostou m sta a místostarostou op t J. Taschek, který se od ústupu J. Kneissla udržel na k esle starosty afl do konce první sv tové války roku 1918.⁹⁵

4. 3. 1 Volby do obecního zastupitelstva 1901ó1906

N mci p i volbách zneuffivali svého privilegovaného postavení a docházelo tak asto k útlak m a p sobení násilí stran eské. Po obnovení ústavy se eský volební řád řídil zemským zákonem . 7 z 16. dubna 1864. Podle n ho se obyvatelstvo v eských

⁹⁰ Získal J. Schier mandát bez volebního boje, nebo e-i se voleb nezú astnili.

⁹¹ KRATOCHWIL, K. a MEERWALD, A. *Heimathbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis*, s. 487 ó 496.

⁹² *Budweiser Kreisblatt* (eské Bud jovice), 1901, . 2, 5. ledna, s. 162.

⁹³ TAMTÉfi, s. 492.

⁹⁴ Tehdy, v roce 1901, byla volbám do í-ského sn mu v nována celá titulní strana n meckého listu *Budweiser Kreisblatt*, v n mfl byl detailn oti-t n projev vít zného eského kandidáta prince F. Schwarzenberga a jeho budoucí plány. Na druhé stran popisuje redaktor sv j odpor v i projevu prince a opakuje princova hesla mí ená ech m v souvislosti s probuzením n mecké ofenzivy. *Budweiser Kreisblatt* (eské Bud jovice), 1901, . 3, 9. leden, s. 162.

⁹⁵ TAMTÉfi, s. 487ó496.

Budjovicích rozdlovalo do tří kategorií. První třídutvořili píšlu-níci obce, jenf m li domovské právo. Druhá skupina se skládala z vlastníků pozemků a flivnostníků, kteří z nich odváděli pímou daň. Další volební kategorií byli šp espolní, ti postrádali ve-kerá práva a povinnosti v í m stu. Mimo jiné existovala ve m stech a m stysech je-t zvlá-tní skupina m – an, kteří se mohli stát p íslu-níky obce jako jednotlivci.

U obecních voleb se ur ovalo volební právo a síla hlasu podle vý-e placených p ímých daní. Před volbami do obecního zastupitelstva se pravideln vytvá el seznam volí rozd lených do jednotlivých skupin, které ur oval purkmistrovský ú ad. První místa v seznamu tvořili estní ob ané, pod nimi byli p íslu-níci a spole níci obce a nakonec obyvatelé m sta se statusem m – ana. Krom jiného m li volební právo také právnické osoby platící dan nebo tzv. honorace.⁹⁶

Z pohledu na berní odvody je patr n vysv tlitelné, že správa m sta byla v rukou N mci, nebo jejich odvody inily 62 %. Av-ak e-i se svými 38 % m li právo alespo na III. kurii, která hájila zájmy nejmén majetných.

Po ovládnutí Obchodní a flivnostenské komory echy, se N mci začali cítit utla ování, a ze strachu ztráty výhodných pozic ve m st, začali funk ní období obecního výboru prodluovat. V roce 1898 po vít zství N mci ve III. kurii se 118 hlasy začínalo být pomalu jisté, že ty další volby budou zlomové a rozhodnou o budoucnosti m sta.

Jak bylo již zmín no, N mci se snažili zasadit o vít zství ve volbách a udržení si své politické moci za každou cenu. Proto začali volební řád obcházet r znými spekulacemi a intrikami.⁹⁷

Dne 12. října 1901 kon il mandát obecního výboru zvoleného před t emi lety a jak zákon na izoval, m lo být vyhlá-ené nové volební období. To se v-ak pozdrflelo, nebo n mecká strana ze strachu ztráty v d ího postavení začala vytvá et šum lé volí e, v t-inou to byli m st-tí zam stnanci (policajti, lampá i, meta i, hasi i a jiní). P esto jim to bylo málo a rekrutovali je-t n kolik d lníků z Hardmuthovy továrny, v tomto ínu m li i podporu radnice. Poté na berní ú ad nahlásili celkem 563 nových šum leů vytvo ených volí, aby jim byla vym ena p íslu-ná p ímá daň z výplaty.⁹⁸ Dal-ím zp sobem, jak získat nové volí e, bylo rozd lení pozemků mezi co nejv t-í po et majitel ō plátců pozemkové daně. Ur itou roli v t chto špodvodných ěnech

⁹⁶ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z p íslu-ných hesel uvedených v *Encyklopedii eských Budjovic* (zejm. *Politické pom ry*).

⁹⁷ KLE ACKÝ, Martin. *Volební násilí a státní moc: Obecní volby v eských Budjovicích 1901-1906* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/Kle--ack--.pdf>

⁹⁸ Budivoj (eské Budjovice), 1901, . 84, 12. říjen, s. 1.

sehrál také zeměmíský úřad, který na základě vyměřených parcel stanovil výměr daní. V lednu 1902 byli noví majitelé nahlášeni na krajském soudu a zapsáni do voličských seznamů.⁹⁹

Češi si zanedlouho všimli podezřelých praktik Němců, a jelikož jim nic jiného nezbývalo, uchýlili se k podobným machinacím, jako bylo například vytváření tzv. šjednorodných dobrovolníků.¹⁰⁰

Na podzim roku 1901 vypráelo funkční období a měly být vyhlášené volby do obecního zastupitelstva, místo toho nebyla zratelná jediná snaha o jejich přípravu. Ani po vyzvání purkmistra editeltem hejtmanství se stále nic nedělo, ač pod výhrůfkou pokuty a ztráty dosavadních pozic a odebrání volebních práv zařadili úředníci spěchovat vykonávat svou práci. Zaátkem února 1902 se veřejnost mohla přesvědčit na vlastní oči na základě předložených voličských seznamů, jak si německá opozice pojistila I. a III. ohroženou kurii.¹⁰¹ Po schválení jmenování čestných občanů I. kurie se zařadil A. Zátka bouřit a na protest svolal schůzi českých voličů. Mezitím J. Taschek svolal veřejnou schůzi, na které obecní výbor propůjčil měřanství několika dalším osobám.

A. Zátka měl ke střílnostem mírně rezervovaný postoj, neboť udělování měřanských práv bylo pod záštitou jednotlivých obcí a něstátní záležitostí. Do boje se pustili i nětí právníci, kteří nezahláli ani minutu a podali okamžitě odvolání okresnímu výboru i okresnímu hejtmanství.¹⁰²

Ve spěchu však udělali J. Taschek a jeho spojenci několik chyb. Při udělování měřanských práv si neuvědomili absenci domovského práva, neboť bez něho je status měřana neplatný. To sice dodatečně zprávně dopsal do úředních záznamů, přesto jim chyběly řádosti o udělení domovského práva, kterou musí občan nejprve podat. Pro to si připravili další výmluvu a to, řed řádatelům byly řádosti po vyřízení hned vráceny. Další pochybnosti se dopustili u hlasování o jmenování čestných měřanů, které probíhá tajným hlasováním na základě lístkového systému a propůjčení měřanských pravomocí se koná veřejně, ale i v tomto případě probíhalo hlasování tajně, což nebylo v souladu se

---

⁹⁹ KLE ACKÝ, M. *Volební násilí a státní moc: Obecní volby v českých Budjovicích 1901-1906* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/Kle--ack--.pdf>.

¹⁰⁰ Jednalo se o plátce daní v období jednoho roku, v podstatě šlo pouze o možnost získání volebního práva v termínu konání voleb.

¹⁰¹ Budivoj (české Budjovice), 1902, č. 10, 4. únor, s. 1.

¹⁰² KLE ACKÝ, M. *Volební násilí a státní moc: Obecní volby v českých Budjovicích 1901-1906* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/Kle--ack--.pdf>.

zákonem. Podle Zátkova názoru se nakonec editel okresního hejtmanství, František Josef Kikawa, postavil na stranu českou. Na okresním výboru však střílnosti A. Zátka a jeho spojenci odmítli, nebo podle německé skupiny se jim to nijak nedotýká a tudíž nemají právo do těchto záležitostí zasahovat.

V otázce absence domovského práva při jmenování českých občanů je paradoxem, že později tato instituce vyloučila německé – tedy z tohoto důvodu. Je tedy zvláštním úkazem, jak mohli občané tento status předtím získat. Někteří ani netušili, o co se jedná, jiní to odmítali nebo přijali, aniž by věděli, o jaké intriky jde.

Boje v českých Budjovicích stále pokračovaly. A. Zátka podal střílnost na okresní výbor, který byl zřejmě ovládnut německými a ti se zase pomstili listkou v řadách českých voličů a naopak uznáním voličů německých. Vláda si pozvala zástupce obou národností, aby je přiměla ke kompromisnímu řešení sporu. To se však zcela nepovedlo, nebo návrhy na kompromisní řešení ze strany Němců byly nespravedlivé. Němci nabídli českým sice –est mandát ve třech kurii, ale za cenu získání vedení v Obchodní a živnostenské komise, což bylo nepřijatelné. Tudíž jednání zastalo opět na nulovém bodu.¹⁰³

V roce 1903 se A. Zátka pokusil zasadit o zrušení jmenování českých občanů i pro jmenování práv občanů. Dne 5. srpna téhož roku se zemský výbor usnesl v poměru čtyř českých proti třem německým hlasů a na Zátka v pořadí občanů záležitosti zrušil.¹⁰⁴ Po tomto ústupu se česká strana šle zlou potázala. Během osmidenní lhůty, která probíhala po zveřejnění voličských seznamů ze dne 4. února 1902, přý údajně J. Taschek sepisoval seznam českých dlužníků obecních dávek, kteří pochopitelně ztratili voličské právo. Poté nastala doba hádek a přání. Němci se bránili, ale doba pro možnost námitek již dávno pominula. Nezbývalo než zjistit dlužníky i na německé straně, ale k tomu Němci neměli přístup. Dokázali by pouze zjistit, kdo dluží, ale již ne to dolofit. Po dlouhé pauze komise oznámila vyloučení českých dlužníků a zavrhl také české námítky o německých dlužnících.¹⁰⁵

Hejtmanství si poté zařídalo o spisy vyloučených voličů a rozpoutal se boj, který se táhl po celý rok. Zašlo to tak daleko, že v červnu byla zaslána k řešení až ke správnímu soudu do Vídně, na který se mohl každý z občanů Rakouska obrátit. Jednalo

¹⁰³ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *Politické poměry*); KLEČEK, M. *Volební násilí a státní moc: Obecní volby v českých Budjovicích 1901-1906* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/Klecek.pdf>.

¹⁰⁴ Budjov (české Budjovice), 1903, č. 64, 7. srpen, s. 2.

¹⁰⁵ Budweiser Zeitung (české Budjovice), 1903, č. 1, 2. leden, s. 1.

se o typ soudu (kasa ní), který m l v pravomoci kdykoli dát p ípad odložit i poslat k dal-ímu -et ení. A. Zátka neme-ka l a formou dopisu se obrátil s fládostí o pomoc na prince Schwarzenberga, jenfl zastupoval eské Bud jovice ve víde ské poslanecké sn movn , a spoléhal na jeho zastání se eské strany na sch zi.

V roce 1903 e-il soudní senát vyhocené spory ve m st . Nakonec se potvrdilo jasné vít zství ech , nebo eskobud jovická radnice obsazená N mci pochybila. Jejich pořadavek o vy len ní eských dluflník ze seznamu volí se neshodoval se zákonem. Povinnost o zbavení volí ských práv platí pouze pro ob any dluflící déle jak jeden rok. Tím se vrátila na seznam podstatná ást volí .

O dva roky pozd ji byli N mci donuceni odevzdat seznamy dluflník a tudífl i n meckých, kte í byli následn vymazáni ze seznamu volí . N mce nepot -ilo ani dal-í rozhodnutí víde ského soudu z ervna 1905, jenfl zamítl jejich stíflnost na základ rozhodnutí praflského výboru, a tím do-lo také k zru-ení jmenování m - an . Povoleno z stalo pouze jmenování estných m - an , ale ti nem li na t etí kurii fládný vliv.

Po kone ném p epo ítání celkového po tu volí vy-el výsledek pozitivn pro echy s rozdílem necelých 500 volí navíc, nefl m li N mci. Av-ak tento propo et slouflí pouze k orienta ním ú el m.¹⁰⁶ Po více jak ty ech letech volebních spor do-lo k jejich vy-e-ní a zdálo se, fle kone n vznikl prostor pro p ípravu voleb a vyhlá-ení volebního období.¹⁰⁷

Boj o I. kurii

Na konci 19. století si v eských Bud jovicích konkurovaly dv n mecké politické strany. Taschkova soka na n mecké stran p edstavovala osoba Leopolda Schweighofera, který se tajn spol il v p edvolebním období s v d í postavou eské reprezentace v eských Bud jovicích A. Zátkou, jak se pozd ji dozvíme i z novinových lánk tehdej-ího tisku.

---

¹⁰⁶ Budweiser Zeitung (eské Bud jovice), 1905, . 70, 17. erven, s. 162; KLE ACKÝ, M. *Volební násilí a státní moc: Obecní volby v eských Bud jovicích 190161906* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/Kle--ack--.pdf>.

¹⁰⁷ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z p íslu-ných hesel uvedených v *Encyklopedii eských Bud jovic* (zejm. *Politické pom ry*); KLE ACKÝ, M. *Volební násilí a státní moc: Obecní volby v eských Bud jovicích 190161906* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/Kle--ack--.pdf>

eskobud jovická politická osobnost L. Schweighofera byla známá svým blízkým vztahem spíše k české straně, než ke svým německým soukromým. ¹⁰⁸ To se projevilo i v budoucí tajné spolupráci s českými i německými představiteli na předvolebních přípravách. K těmto přípravám a česko-německé spolupráci se váže historie vlastnictví českého pivovaru, který byl dlouhou dobu pod nadvládou německých liberálů, kteří ho švyřídili a dohnali až ke krachu. Díky jeho předchozímu vlastnictví si liberálové udržovali stálou českou voličskou klientelu, nebo pokud nechtěli být jejími zastánci propuštěni, byli povinni volit německé liberály, dávat své peníze do německých rukou. Mimo toho výdělek pivovaru poskytoval liberálům finance na předvolební reklamy a kampaně strany. ¹⁰⁹

V roce 1902 se stal novým velitelem správní rady pivovaru L. Schweighofer, který hbitvě zveřejnil v době volebního boje předchozí praktiky bývalého vedení a dostal se díky tomu šlo o řízení s Taschem. Na základě této události začalo další prošetřování, které se protáhlo na delší dobu a dostalo se až ke krajskému soudu, kde však zastavili další prošetřování této kauzy. ¹¹⁰ *š Pivovar nakonec skonil po letech liberální správy v exekuci. Nové vedení se sice snažilo po bývalých majitelích vymáhat peníze, nicméně ti dávali vě proto, aby se tento občanskoprávní spor protáhl na co nejdelší dobu. V nejlepším případě, aby dospěl k uvalení nucené správy na podnik, a tím by česko-německou koalici zbavili vlivu na pivovar a dalších možných hlasů ve volbách.* ¹¹¹

Tedy se A. Zátka pokusil o získání L. Schweighofera na svou stranu ve snaze pokusit se o získání první kurie. Nebo předpokládal v případě získání III. kurie, vypuknutí neshod a sporů ve vztazích obecního výboru. Obával se této situace a pomsty nepřítelů, proto se jí snažil obejít ku prospěchu české strany. L. Schweighofer si byl sice nejistý v kramflecích, ale přesto zriskoval a A. Zátkovi na tajnou

---

¹⁰⁸ KING, Jeremy. *Budweisers into Czech and Germans: a local history of Bohemian politics 1848-1948*. Princeton, 2005 (2nd print), s. 109. Schweighofer byl předním představitel českobudjovické německé strany Deutsche Volkspartei (Německá lidová strana), jejíž program vycházel z německého nacionalismu a antisemitského přesvědčení. Kořeny této strany jsou zapuštěny v sudetském území, kde vznikla na základě lidového hnutí, které reagovalo na zaostávající zemědělství a pomalý industrializační vývoj. Problém viděl v lidovském lidu a za vinu dávala i země. Snažila se oslovit zejména nižší vrstvy obyvatelstva za účelem lidové politiky, než vedli liberálové, a společného jazyka a národního sebeuvědomění.

¹⁰⁹ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *český akciový pivovar*).

¹¹⁰ KLECKÝ, M. *Volební násilí a státní moc: Obecní volby v českých Budjovicích 1901-1906* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/Klecky-ack-.pdf>.

¹¹¹ TAMTĚŽ. Pivovar měl více vlastníků, mezi ně patřili i němečtí jako vlastníci právnických domů.

spolupráci p íkývl, by se obával pro eknutí jakéhokoli z d v rník a to by znamenal pro L. Schweighofera jeho osobní pád a získal by tak p ídomek národního velezrádce. Bylo jasné, že pokud by plán nevyšel, nahráli by tak J. Taschkovi, jenž se ozna oval jako obhájce ohrožených Němců. A to s sebou přináelo v předvolebním období velký risk.

L. Schweighofer začal pracovat na sestavení kandidátky umírněných Němců a byl připraven utkat se v boji o první sbor s Taschkovou silnou stranou. A. Zátka si vzal na sebe zase náročné úkol, přimět všechny zúčastnit se voleb, i když se nejednalo o českou stranu.

Na pozici případného budoucího purkmistra L. Schweighofer oslovil penzijního editel státního německého gymnázia ó Mathiase Kocha. Ten měl spíše odmítavý postoj k této nabídce a tak byl v záloze ješt hrab Lamezano, který se ale později přidá nakonec na stranu liberálů.

Nyní potřeboval L. Schweighofer získat dostatečný počet hlasů a sympatie vlády. K tomu měl dopomoci český ministr Bedřich Pacák, který se měl údajně přimluvit u Maxe Becka. Také byla třeba ještě Kikawova podpora. Samotná volba měla i nadále zůstat tajná v-ěm.¹¹²

Bohužel o této tajné akci jifi v dlo p íli-hodn lidí a informace se dostala i k J. Taschkovi, který jifi předtím nic ale tu-il. Prohru v I. kurii si však v d í osoba radnice nemohla nyní dovolit, sta ilo, že ztratili jifi III. kurii.

Plán německo-německou spolupráci a boj o I. kurii se nevyda il, L. Schweighofer byl ozna en za podvodníka a zrádce svými stranami a navíc se do něj začal naválet německý liberální tisk. Musel se tedy vzdát. Přesto L. Schweighofer získal polovinu hlasů, které získal J. Taschek, v jeho kandidátce byli navíc započítáni němeční m - ané.¹¹³

Boj o III. kurii

Dne 6. listopadu 1906 se konaly volby do III. kurie. Volební komise byla tehdy zastoupena pouze německou stranou. V průběhu voleb bylo z etelné, že němečtí mají návrh, a proto se Němci rozhodli k falšování plných mocí ve snaze udržet si posavadní

---

¹¹² KLE ACKÝ, M. *Volební násilí a státní moc: Obecní volby v českých Budjovicích 1906* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/Kle--ack--.pdf>.

¹¹³ TAMTÉŽ.

pozice. To bylo jedním z dalších podlých podvodů na mecké strany, které se týkalo fien. Ty mly sice právo volit, nicméně nesmly jít k volbám osobně, nýbrž je zastoupila pověřená a zplnomocněná osoba. Konkrétně v eských Budjovicích se jednalo o 81 hlasů jak na eské, tak také na německé straně. Toho Němci vyutili a plné moci falešovali. A když je navrhli, aby fiény pustili do volební místnosti a ony samy si zvolily, komu dají hlas, německá opozice odmítla jakékoliv řešení a snahu o objasnění situace.¹¹⁴

Obě strany dělaly úplné maximum pro získání voličů na svou stranu. Snažily se donutit přespolní voliče, aby se dostavili k volebním urnám, dokonce odvolili lidi, které museli přinést v postelích na nosítkách a takových případů existovala ještě spousta. Německé straně se povedlo přemluvit i několik těch, kterým dokonce zhotovili kandidátky vzhledem stejné eským, akorát s německými jmény kandidátů. Někteří řešení zamítnutí u Němce dostali při volbách eské strany okamžitou výpověď.¹¹⁵

Například u voleb skončilo přeci jen vítězstvím těch, kteří tento triumf v kapse oslavili, jak se patí.¹¹⁶ K volebním urnám se dostavilo celkem skoro o 500 eských voličů více, než německých.¹¹⁷

V tomto období začal A. Zátka pracovat na projektu řešení eské-německé vztahy ve městě.¹¹⁸ Řešili na radnici nyní výhodné postavení, nebo bez jejich přítomnosti nemohlo být hlasováno a rozhodnuto o volbách nového purkmistra. Pro hlasování byly nutné tři čtvrtiny přítomných a Němci disponovali pouze dvěma třetinami. Nicméně radnice pod nadvládou Němce využila ještě posledních dní svého působení, než se došlo k výměně a rozeslala fádosti o vypsání nových voleb a pustila se do vyrábění dalších falešných voličů, aby se připojistila na další volby. To se však J. Taschkovi nepovedlo již zrealizovat a námítky, které zaslal do Vídně, byly zamítnuty. Jen příprava předchozích voleb trvala čtyři roky, proto se nikomu nechtělo tímto tématem již znovu zabývat.

---

¹¹⁴ Budweiser Zeitung (eské Budjovice), 1906, . 114, 6. listopad, s. 1; Budivoj (eské Budjovice), 1906, . 90, 7. listopad, s. 1.

¹¹⁵ Budweiser Zeitung (eské Budjovice), 1906, . 112, 2. listopad, s. 162.

¹¹⁶ Budivoj (eské Budjovice), 1906, . 93, 13. listopad, s. 162; Budweiser Zeitung (eské Budjovice), 1906, . 118, 13. listopad, s. 162.

¹¹⁷ Budivoj (eské Budjovice), 1906, . 90, 7. listopad, s. 163.

¹¹⁸ Návrh měl údajně obsahovat také zavedení národnostních katastrů, přerozdělení mandátů v obecním výboru i zemském sněmu, vyřešení otázky jazyka a zavedení pravidel o zacházení s obecním majetkem. Tento spis měl být spíše urovnávacím prostředkem a usnadnit komunikaci mezi oběma národnostmi. K podobě eskobudjovického paktu a bodu jeho schválení se dopracoval však až po vypuknutí první světové války. PECHA, M. *Státní převrat v újnu 1918 v eských Budjovicích*, s. 43644.

A. Zátka zatím spekulovat, jak odstranit nejvtího odporce uchová J. Taschka z politického dání. Zástupci obou národností A. Zátka a J. Taschek byli na začátku roku 1907 pozváni do Vídně, aby dojednali podmínky, kterými se bude obecní výbor řídit v budoucnu. Po A. Zátkovi požadovali detailní rozepsání jeho návrhu na vyrovnání. Česká strana dostala pro slib na zastoupení v městské radě, jednotlivých společenstvech a komisích a oba jazyky si měly být rovny. Z obecního rozpočtu se měly pro stát zasílat dotace na národní podniky.

Ovšem plány nebylo jednoduché zrealizovat, překážkou byl opět stále purkmistr J. Taschek, který čekal, jak se věci zachovají při volbě nového starosty. Ti se však na schůzce nedostavili.¹¹⁹ Nedalo se nic dělat, česká strana se musela smířit s tím, že budoucí funkci starosty bude zase vykonávat nezlomný J. Taschek.¹²⁰ Jako kompenzaci požadovala získání titulu člen ve všech městských komisích a jazykovou rovnoprávnost.¹²¹

Nový obecní výbor zasedal poprvé 11. června 1907. J. Taschek a městská rada měli opět své jisté. Věci jim totiž při získání vládních křesel odevzdáním prázdných hlasovacích lístků. A. Zátka se nyní plánoval zaměřit na německo-české vyrovnání.¹²²

---

¹¹⁹ KLEČEK, M. *Volební násilí a státní moc: Obecní volby v českých Budějovicích 1901-1906* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/Klecek-ack-1901-1906.pdf>.

¹²⁰ Budweiser Zeitung (české Budějovice), 1903, č. 92, 20. listopad, s. 162.

¹²¹ Budweiser Zeitung (české Budějovice), 1907, č. 46, 14. června, s. 162.

¹²² Budweiser Zeitung (české Budějovice), 1907, č. 46, 11. června, s. 1; Budweiser Zeitung (české Budějovice), 1907, č. 45, 11. června, s. 1; Budweiser Zeitung (české Budějovice), 1907, č. 46, 14. června, s. 1.

4.4 Německé programy na přestavbu státu

4.4.1 Linecký program 1882 a 1885

Linecký program představoval v dějinách mnohonárodnostního Rakouska a Uherska značný zlom. Jeho hlavním cílem byly změny nejen v politickém, hospodářském, sociálním, ale i fundamentálním směřování. Nový stát s názvem Š Rakousko a měl mít pouze jeden státní jazyk a měl být spojen s Německem v celní unii. Program veřejnost zamítla a cesty autorů tohoto plánu se také postupně rozcházel. Přesto měl tento návrh značný vliv na budoucnost rakouského politického života.

Jeden z návrhů zákona, který tvořil hlavní cíl programu, se týkal zavedení jednotného německého jazyka především na veřejných místech a veřejné komunikaci. Ti, kteří ho neovládali, by nemohli vykonávat funkce na státním i veřejném úřadu. Němci se měli využívat a mluvit také na školách. Tím by došlo k postupnému šponimentu obyvatel českých zemí.¹²³

4.4.2 Svatodušní program 1899

Ve vídeňském tisku *Neue freie Presse* se 21. května 1899 objevila zpráva o návrhu na volební program. Jednalo se o tzv. Svatodušní program rakouských Němců, který měl sloužit pro německé politické strany nejen jako podpora, ale především měl být oporou pro všechny německé strany bez ohledu na jejich zaměření a roznorodost. Jeho předchůdcem byl Linecký program na přestavbu státu (1882 a 1885).

Obsah programu prý nevyfaloval nic, co by německé strany nepřináleželo. Mělo se jednat pouze o údajnou obranu jimi vytyčeného práva. Tená měl být program předložen jako národně-politické požadavky Němců, a kolidovalo o dohodu mezi politických stran. Dohody se neustanili pouze sociální demokraté a krajně radikální německonacionální sdružení.

Tento program se stal prvním pokusem o státoprávní reformu německorakouských stran nespokojených s nacionálním směrem české strany. Dovedl k vzniku tohoto spisu autoři viděli především v problému rostoucího ohrožování a potlačování německého národního kmene v Rakousku.

---

¹²³ HAHNOVÁ, E. *Od Palackého k Benešovi*, s. 144 a 147.

Skládal se z devíti odstavců. Zmíním se pouze o prvních čtyřech, které auto i považovali za nejdůležitější. První tři pojednávali o národnostním vyrovnání formou nárokovaných požadavků. Další bod programu zdůrazňuje vyřešení národnostních sporů a to jediným způsobem – uznáním postavení Němců, jehož zachování je základem pro budoucnost státu. To mohlo ve skutečnosti znamenat přestat vycházet vstříc ostatním národnostem na úkor německé národnosti, okamžité zamítnutí státoprávních snah ostatních národů a setrvání na ústavě a jednotě státu s požadavkem o jeho nový název – Rakousko-*ö*.

Popravdě tento program skrývá ještě hlubší záměr, než popisují dané odstavce. Nicméně na závěr auto i své požadavky ospravedlní zájmem o zajištění budoucího chodu státu, který by nejlépe prosperoval jako celek – Rakousko-*ö* niterně spjatý s německým národem. Česká strana okamžitě odmítla o tomto nepřipustném návrhu jakkoli jednat.¹²⁴

4.4.3 Brněnský program

Brněnský program se připojil v roce 1899 k Lineckému a Svatodušnickému, z kterých ideologicky vycházel. Jedná se o spis nadnárodně organizovaných sociálních demokratů. A koli se v něm nejednalo výslovně o českých zemích, na jeho přípravách se podíleli i češi. Pro Němce byl modelem záchrany Rakouska. Jeho program představoval vidinu demokratického národního spolkového státu – Rakouska-*ö*, kde budou české země rozčleněné do národnostních obvodů spravovaných národními komorami a to tak, aby dohromady tvořily jednotný stát.¹²⁵

---

¹²⁴ HAHNOVÁ, E. *Od Palackého k Benešovi*, s. 154-155.

¹²⁵ TAMTĚŽE, s. 158-160.

5. českobudjovický pakt

Jak jsem se již zmínila u českého politického spolku, který vznikl v zásad reakcí na nezdařený pokus o dobytí českého státního práva ve mst, v –edesátých letech byli e-tí politici poboueni odmítavým postojem íské rady a dokonce i zemského sn mu. V–echno se je-t více ztíffilo vzniklou situací uvnit monarchie. Po íjnovém diplomu (1860), který ukon il absolutistickou vládu, vypukly bou e nespokojenosti proti centralizaci státu a n které sou ásti monarchie projevíly velké snahy o zavedení samostatnosti. V té dob vedlo Prusko s Rakouskem spory, které vyvrcholily bitvou u Hradce Králové, a skon ily poráfkou Rakouska. Na základ této války byl zru-en N mecký spolek a Rakousko se jífl nesm lo považovat za n mecký stát. Této situace vyuffili okamflit Ma a i a prosadili si rozd lení í-e na dv poloviny ó ást P edlitavska (Rakousko s hlavním m stem Vídní) a ást Zalitavska (Uhersko s hlavním m stem Budape-tí). Vznikem Rakousko-Uherska se stali rakou-tí N mci a Ma a i státními národy, zatímco ostatní národy monarchie se nedobrovoln za lenily pod jejich nadvládou. Av-ak vydáním prosincové ústavy z roku 1867 byly šmen-inámõ zaji-t na n která ob anská práva (shromafl ovací, svobodného projevu a dal-í).¹²⁶

P ed vznikem habsburské monarchie vyjednávali e-tí politici s rakouskými a n meckými politiky o státoprávní samostatnosti. I kdyfl panovník sliboval vyhlá-ení nového státního práva a tudífl samostatnost Korunních zemí, bylo jífl pozd . eské snahy o vybojování suverenity v rámci Rakousko-Uherska (tj. de facto federalizace monarchie) skon ily bez úsp chu. Nov vzniklý systém byl výhodný pro monarchii a eské zem se ocitly pod nadvládou rakouské ásti í-e. P esto víde ská vláda slíbila ech m roku 1871 vyrovnání,¹²⁷ které se ale na popud Ma ar neuskute nilo. Od té doby se ufl nikdy podobné vy e-ení eské otázky, jako mohlo být v roce 1871, nepovedlo.¹²⁸

---

¹²⁶ JÁTOVÁ, Barbora. *Rakousko-Uhersko: Dualismus, vyrovnání* [online]. 2012 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: www.ssvos.cz/dumyssvos/files/VY_32_INOVACE_04_D_II.ppt dualistické uspo ádání monarchie; *Rakousko-Uherské vyrovnání* [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://studentka.sms.cz/referat/rakousko-uherske-vyrovnani>.

¹²⁷ e-tí politikové se snaflili o získání suverenity eských zemí stejn jako ma arské zem , zásluhou za loajální postoj za války. Kdyfl víde ská vláda p ikývla a cht la eské men-in vyhov t, odpor Ma ar jí v tom zabránil a ve-keré plány zni il.

¹²⁸ JÁTOVÁ, B. *Rakousko - Uhersko: Dualismus, vyrovnání* [online]. 2012 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: www.ssvos.cz/dumyssvos/files/VY_32_INOVACE_04_D_II.ppt dualistické uspo ádání monarchie; *Rakousko-Uherské vyrovnání* [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://studentka.sms.cz/referat/rakousko-uherske-vyrovnani>; PECHA, M. *Státní p evrat v íjnu 1918 v eských Budjovicích*, s. 15.

Další jednání o německo-českém vyrovnání v českých Budějovicích se odehrávalo v průběhu roku 1902. Zátkem srpna oznamovaly oba českobudějovické tisky blížící se konec funkčního období českých zástupců Zemského sněmu. Zasedání sněmu ohodnotilo svou práci v české otázce jako dobře odvedenou, jak píše oboje noviny. Poslanci doufají v budoucí zlepšení vztahů v oblasti politiky, alespoň stejného, jako doposud, na politickém a společenském.

Němci však nechtěli vyjít z dohody o vyrovnání jen tak šetrně. Proto se snažili prosadit ustanovení němečtiny jako státního jazyka nejen v českých oblastech českých zemí, ale i v českých a německých. Na základě neustálých sporů veškerá jednání o vyrovnání v roce 1902 ztroskotala.¹²⁹ O rok později podali August Zátka s Františkem Hromadou a s Josefem Brdlíkem žádost o vyrovnání obou národností ve městě. Jednání se však protáhlo na dva let.¹³⁰

Snahy o společnou dohodu a vyřešení složitých německo-českých otázek zesílily až po volbách do III. kurie v roce 1906. 12. listopad se stal – nastalým dnem pro českobudějovické země, nebo získali vysnou vztahy ve větším sboru. Jejich vítězství vysvětlují Němci, jak uvádí úvlek v novinách *Budweiser Zeitung*, jako příčinu svého pochybení. *„Ší, wir verteidigen, die Tschechen sind im Angriffe, und damit schon im Vorteil, denn sie haben nichts zu verlieren, sondern nur zu gewinnen, und der kleinste reale Erfolg bedeutet für sie bereits einen neuerlichen moralischen Ansporn. ó Wir sind vertrauensselig, taumeln in Politik und Schussarbeit duseelig ohne bestimmtes Ziel von Etappe zu Etappe, und unsere Herren Gegner nüßen diese ererbte Schwäche der Deutschen zu Überrumpelungen bei rücksichtslosem, zielbewußtem Vorgehen“*, tvrdí redaktor ještě v předvolebním období.¹³¹

Dne 12. listopadu vydal *Budweiser Zeitung* dvoustranný speciál, v němž Němci sice přiznávají svou porážku, ale obhajují ji tím, že jednali čistě bez podvodu a bojovali čistě za svůj národ. Evidentně však jejich vítězství nepříliš a především záviděli, nebo že vyhráli volby na plně čisté, s rozdílem 97 hlasů. Celý speciál haní vítězství

---

¹²⁹ Srov. *Budweiser Zeitung* (české Budějovice), 1902, . 62, 8. srpen, s. 163; *Budweiser Zeitung* (české Budějovice), 1902, . 65, 9. srpen, s. 1. a *Budweiser Kreisblatt* (české Budějovice), 1902, . 64, 10. srpen, s. 162.

¹³⁰ KRATOCHWIL, K. a MEERWALD, A. *Heimatsbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis*, s. 496; *Budweiser Zeitung* (české Budějovice), 1902, . 96, 5. prosinec, s. 162.

¹³¹ *„Ší, my se pouze hájíme a že proti nám hned zbrojí. Mají oproti nám výhodu, že nemohou nic ztratit, nýbrž spíše získat. Každý jejich úspěch je motivuje a posiluje jejich sebevědomí. My jsme příliš lehkovážní a dříve v politikě, aniž bychom měli stanovený cíl. Zatímco naši protivníci využívají našich slabostí a postupují stále vpřed ve svých únech“* (přeložila Romana Bestrejková) *Budweiser Zeitung* (české Budějovice), 1906, . 105, 9. říjen, s. 162.

ech a označuje ho za nepoctiv získané. Jak bylo tehdy zvykem, ob zneptelené národnosti si nepřály nic dobrého. Mimo toho se v těchto politických novinách objevovala také různá hesla: *šEinigkeit führt unfehlbar zum Siege! Seid daher einig, zertretet der Schlange Zwietracht den Kopf.* nebo *šDeutsche Achtung! Der zweite Wahlkörper gehört den Deutschen, wenn sie ihre Pflicht erfüllen! Wer dies zu hintertreiben sucht, ist ein Verräter.*¹³²

Ve stejný den byla svolána schůzka obecního zastupitelstva, kde se sešli zástupci obou národností, aby si vyslechli Zátka v návrh. Ten byl poté předán starostovi J. Taschkovi v podobě návrhu psaného *Pamětního spisu*, který obsahoval zemské zákony upravující národnostní poměry ve městě. Atmosféra po volbách nebyla zrovna příznivá k jednání o budoucím vyrovnání, a proto byl spis odložen a znovu otevřen následujícího roku. Mezi tím zájem o věc značně poklesl, přesto se A. Zátka nevzdával a v záležitostech pokračoval i nadále. V jeho práci ho podpořily některé politické strany, ale jiné zase vyslovily nesouhlas s jeho pokračováním, jako například kupodivu strana katolická, národní sociálové nebo sociálně-demokratická strana. Cítili křivdu, neboť, jak napsal *Jihoeský deník* v lednu 1908: *šÍ ve Spise se jedná pouze o vyrovnání mezi českými a německými městy, o dluhctvu v něm nepadlo ani slovo!*¹³³ Národní rada tento návrh v roce 1907 odmítla z důvodu neklidné situace k řešení otázek národnostního vyrovnání. Později se názorová zastoupení politických stran zamínila. Ti, co byli zpočátku proti, začali A. Zátka později podporovat v dalším postupu v jednání, a naopak.¹³⁴ Po dlouhé pauze, kdy se nejvyšší orgány odmítaly tímto návrhem zabývat, se začalo šblýskat na lepší věci. Po dlouhém přezkoumávání J. Taschek návrh poslal k dalšímu projednání v roce 1910 a sám k němu neměl žádné námítky. Po mírné korekci osnovy zákon byl návrh zveřejněn v podobě *českobudjovického paktu* a objevil se i v celostátním tisku.

Jeho struktura se skládala ze tří osnov zákonů, které byly při pražských a vídeňských zasedáních postupně upravovány a doplňovány do konečné formy. První část měla představit zlepšení ochrany zájmů obou národů a to především zavedením demokratického volebního řádu. Druhá část obsahovala ustanovení týkající se okresního

---

¹³² *šJednota vede k zaručenému vítězství! Stojme při sobě a zaslápněme zmijsi hlavu!* nebo *Němci pozor! Druhá kurie patří Němcům, když své povinnosti splní! Kdo toto překazí, je zrádce.* (Budweiser Zeitung (české Budjovice), 1906, č. 116, 12. listopad, s. 162. (přel. R. B.))

¹³³ PECHA, M. *Státní převrat v červnu 1918 v českých Budjovicích*, s. 42.

¹³⁴ NIKRMAJER, L. *August Zátka - příspěvek k politickému životu českých Budjovic na přelomu 19. a 20. století*, s. 66668.

zastupitelství a výboru a stanovení jednacích jazyka. T etí ást se týkala podrobné úpravy –kolských zákon a z izování –kol. Hlavní a podstatná ást návrhu se zabývala zalofením eských a n meckých katastr , jejichfl volení zástupci by hájili zájmy svého lidu prost ednictvím p edepsaných zákon se stejnými pravidly pro v–echny.

V roce 1913 poté, co Národní rada, zve ejnila celý pakt, se do kala negativního postoje p edev–ím u st edních vrstev a eské inteligence. *š Sv j nesouhlas projevíli s potla ením p irozeného vývoje eské v t–iny po stránce národn politické, hospodá ské a kulturní. Zp sob p ijetí a uskute n ní eskobud jovického paktu považovali za nedemokratický.õ*¹³⁵ Diskutovalo se o tom, fle N mc m ne–lo o poctivé vyrovnání, ale cht li zachránit, co –lo. Prost ednictvím paktu by se op t posílily jejich pozice v eských zemích.

P es v–echny p ekáflky i rozdílné názory dne 17. listopadu 1913 schválila *eskobud jovický pakt* bud jovická pobo ka pražského výboru Národní rady. Dokument postoupil 26. února 1914¹³⁶ obecnímu a posléze 25. kv tna téhoř roku okresnímu zastupitelstvu, které jej také schválilo.¹³⁷ Legalizace paktu neprob hla, nebo byl rozpu–t n zemský sn m pod n meckou obstrukcí a vypukla první sv tová válka.¹³⁸

Podle názoru Miloslava Pechy by pakt, stejn jako punktace z roku 1890, nebyl e–ením esko-n mecké otázky, ba naopak by prolomil jednotu eských zemí a ohrozil jejich národní identitu a budoucí vývoj.

Z jiné strany na to nahlíflí n mecké noviny, z nichfl je jasn poznatelná n mecká mentalita. Zprvu bylo sloflité, aby se ob národnosti na emkoli domluvily nebo dokonce shodly. Ale poté, co J. Taschek pakt podrobn prostudoval a uv domil si, fle by zrovnoprávn ní mohlo p edstavovat pro n mecké obyvatele jedinou spásu, se v–echno rázem oto ilo. Nakonec n mecká strana ud lala v–echno pro to, aby byl *eskobud jovický pakt* schválen a v n meckém tisku byl dokonce oti–t n lánec, který nepravdiv vychvaloval zástupce eskobud jovických N mc za významný podíl na tvorb dohody.¹³⁹

¹³⁵ PECHA, M. *Státní p evrat v řjnu 1918 v eských Bud jovících*, s. 45.

¹³⁶ Budweiser Zeitung (eské Bud jovice), 1914, . 16, 3. b ezen, s. 1.

¹³⁷ Budweiser Zeitung (eské Bud jovice), 1914, . 39, 26. kv ten, s. 1.

¹³⁸ Budweiser Zeitung (eské Bud jovice), 1914, . 15, 27. únor, s. 1.

¹³⁹ Budweiser Zeitung (eské Bud jovice), 1914, . 16, 3. b ezen, s. 1.

6. Ěkolství (1900-1914)

Od druhé poloviny 19. století se začalo významně rozvíjet úsilí o zakládání prvních českých škol v českých Budějovicích. Svůj podíl na rozvoji školství ve městě, s prosazováním českého vyučovacího jazyka, měly zejména české národní spolky, farní kongregace a biskupství. Tehdy se vyučovalo pouze německy a školy navštěvovaly obě národnosti. Doposud klidné vztahy mezi oběma stranami prolomilo založení prvního českého gymnázia z podnětu J. V. Jirsíka v roce 1868. Tomu předcházelo zřízení českých paralelních tříd v německém gymnáziu v roce 1862. Školní budovu nechal biskup vystavět za své finanční náklady u kostela sv. Václava. O tři roky později přešlo gymnázium pod správu státu. V roce 1903 se z kapacitních důvodů přestěhovalo do nové budovy na křižovatce dnešních ulic Jírovцова a F. Máčka. Zatímco na německém gymnáziu počet žáků spíše klesal.

Tehdy češi nezasedali spolu s Němci ve školských radách, a to mělo negativní dopad na pozdější přeměnu utrakvistických škol na české i německé, nebo se rušily. V oblastech smíšených byly automaticky školy s německým vyučovacím jazykem.

Po odchodu řádu piaristů z města (1871) převzalo školy město a stalo se samostatným školským okresem. Postupně a postupně bývalého piaristického gymnázia vznikaly obavy o pokračování českých dětí navštěvujících školy německé. Od piaristického školství byla tehdy odňata práva s německým vyučovacím jazykem. V roce 1874 škola zůstala a dostala nový název C. k. německá státní reálka. Tehdy byl v souvislosti s nedostatkem českých škol založen český politický spolek. Nicméně pravomoci spolku byly značně omezeny, podle zemského zákona z 19. února 1870, pouze na svolávání schůzí a podávání petic. Tak tedy A. Zátka vypracoval předlohu k založení Matice školské. Ta měla spravovat školské poměry v Budějovicích. V roce 1884 vznikla z iniciativy Matice školské a A. Zátky také česká reálka. Po těchto letech byla zůstala jako C. k. česká reálka.¹⁴⁰ Česká strana založila s pomocí Matice školské v roce 1882 první českou školu ve městě. Pro velký úspěch a malou kapacitu předchozí bylo po roce započaty druhé mateřské školy.¹⁴¹

¹⁴⁰ ADAMISOVÁ, H. *českobudějovický pakt*, s. 23624; PECHA, M. *Státní převrat v újnu 1918 v českých Budějovicích*, s. 15619; Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budějovic* (zejm. Školství).

¹⁴¹ KRATOCHWIL, K. a MEERWALD, A. *Heimathbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis*, s. 485.

Spolek Ludmila se v roce 1887 angažoval při zakládání vyššího vzdělání pro české dívky. Na německé straně hrál důležitou roli při vzniku dívčích –kol Dámský spolek pro zřízení a vydržování dívčích pokračovací –koly. Později se dívkám rozšířily možnosti výběru –kol a mohly dokonce navštěvovat dříve pouze chlapecká gymnázia. V roce 1903 vzniklo, za pomoci Zátkovy manželky, první dívčí lyceum. V počátku sídlilo v prozatímních prostorách, ale v roce 1906 bylo přestěhováno do nově vystavěného areálu dívčích –kol v dnešní Husově ulici.

V roce 1892 vznikl německý státní učitelství ústav a o 13 let později podpořila Matice česká vznik českého pedagogia (1905). Rozvojem duševní a průmyslové výroby postrádal dokonce –kolené odborníky a tak bylo nařízeno zřídit všeobecné řemeslné –koly a průmyslové učiliště. Německá strana zase podala žádost o vytvoření odborné –koly pro zpracování kovů. Věhlasnými byly význam rovněž také česká Obchodní akademie (1901) nebo německá řemeslné –kola pokračovací (1895).¹⁴² V českých

Budjovických chyběla pouze zemědělská střední –kola. O její založení se bojovalo v zimě roku 1903. Brzy však narazili na odpor německé strany, která se snažila hledat důvodů pro zmaření plánu. Vypracovaný projekt byl zastoupen i českou veřejností. Přesto se Němci snažili hledat důvodů pro zmaření plánu. Údajně nebylo místo, kde –kolu otevřít učiliště, a tak navrhovali rozšířit existující –kolu školního hospodářství (Ackerbauschule).¹⁴³

Od sedmdesátých let 19. století též vznikaly české i německé obecné –koly, na něž navázaly později německé. V rozmezí let 1870–1918 přibývalo ve městě 13 obecných –kol, 7 německých a 6 českých. Pro obecné –koly platil zákon z roku 1869 o zabezpečení práva menšinám na vyučování v mateřském jazyce. Otázkou byla, kdo představenou menšinu, nebo početní stav obou stran byl značně vyrovnaný. Cílem obou národností bylo založení vlastní chlapecké, dívčí a smíšené obecní –koly ve všech městských částech.

Na rozvoji českého –kolství byly největší zásluhy, včetně J. V. Jirsíka a shromáždění členů, výše zmíněná Matice –kolská, Beseda řemeslnícko-řemeslná, Obchodní a řemeslná komora, Beseda českobudjovická nebo Záložna českobudjovická.¹⁴⁴

¹⁴² PECHA, M. *Státní učitelství v újnu 1918 v českých Budjovících*, s. 17618.

¹⁴³ Budweiser Kreisblatt (české Budjovice), 1903, . 3, 8. leden, s. 162.

¹⁴⁴ Pokud není uvedeno jinak, text této kapitoly vychází z příslušných hesel uvedených v *Encyklopedii českých Budjovic* (zejm. *–kolství*); Budweiser Zeitung (české Budjovice), 1913, . 3, 10. leden, s. 1.

Závěr

Cílem mé práce bylo vytvoření uceleného obrazu o problematice esko-n meckého soupeření v eských Budjovicích v rozmezí let 1900-1914. Po provedení analýzy n meckého dobového tisku jsem svá zjištění porovнала s n mecky a esky psanou literaturou a místy doplnila o poznatky z eských dobových novin.

Tedy bylo msto rozdleno na dv soupeící skupiny óechy a N mce. Toto soupeření bylo zvlášt patrné spíe ve mst, kde panovaly vyhrocené vztahy p edevím mezi místními politiky a byrokraty, v d ími p edstaviteli a zástupci obou národních skupin, kte í hájili práva svých obyvatel. V okolních vesnicích vztahy tak p íli-naru-ené nebyly. Ve venkovském prost edí si lidé spíe vzájemn vypomáhali a politika zde nehrála tak d ležitou roli.

Hlavním podn tem pro obranu eského státního práva a vzestup národnostního soupeření i t enic mezi echy a N mci nejen v eských Budjovicích byla revoluce v letech 1848 a 1849. Jifl tehdy se eské zem snafily osamostatnit stejn jako ma arský národ, ale nebylo jim to umofln no. O prosazení svých národních práv a svobod se eská strana znovu pokusila ve druhé polovin 19. století. Prvními kroky v emancipa ním úsilí eské strany a v obranných snahách n mecké strany se stalo zakládání spolk na národní bázi, které m ly napomáhat k udrřování i posilování národní identity.

V pr b hu daných let se oba národy za aly p edbíhat v špronárodních ěinech a sout řily mezi sebou v nejr zn jích oblastech kařdodenního řivota. Nejen v oblasti politiky, kde byl tento zápas asi nejvyhran n j-í a kde docházelo i k politickým machinacím a volebním podvod m ó a to na obou stranách. Z ejmé a odhalené podvody svého protivníka pak druhá strana odsuzovala ve svém tisku, ím se v-echo je-t více zhor-ilo.

V oblasti řkolství zase docházelo v t-inou k neshodám v p ípad v ýstavby i zakládání nových řkol. N mecká strana řasto bojkotovala v ýstavbu místních eských řkol, a řlo o obecnou, mate řskou nebo vy-í odbornou řkolu. Čht la zabránit jakémukoli dal-ímu rozvoji řech a jejich tradic. Stejn , jako u p edchozích oblastí se projevíly oboustranné snahy také ve vývoji podnikatelského řřivota v rozvoji pr řmyslu a dal-ích odv řtvím s ním spojených.

Tyto konflikty a jejich řešení byly také úzce spojeny s momentálním postavením českých a Němců ve veřejném a ekonomickém prostoru v době. Ve sledovaném období tedy Češi byli více ochotni se domluvit na kompromisních řešeních, na které zase Němci, z pozice dominantní menšiny v životě města, odmítali přistoupit, a naopak usilovali o potlačení českých snah o zrovnoprávnění v otázce správy a vedení města. Tento přístup se však časem proměnil. Zpočátku se českono-mecké vyrovnání setkala s německým odmítnutím, ale při postupně narůstající převaze české strany, změnili Němci své představitelé postoj a usilovali o jeho schválení. Ujednání českobudjovického paktu jim umožnilo udržet si jistý vliv a pozici i v situaci, kdy se česká většina v městě díky své rostoucí politické i ekonomické síle postupně prosadila ve volbách do městského a okresního zastupitelstva a za stávajících podmínek by německou menšinu zcela vytlačila z těchto pozic. Na to upozornil ve své práci, z níž jsem též vycházela, i Miloslav Pecha. Podle něj českobudjovický pakt nebyl zrovna vhodným řešením českono-mecké otázky. Tento návrh na českono-mecké vyrovnání přirovnává spíše k tzv. punktacím z roku 1890. Oba dokumenty dávaly stejný prostor oběma národnostem. To by se ve skutečnosti mohlo projevit narušením jednoty českých zemí a německá strana by tak dokončila předem plán o získání nadvlády nad městem. Nicméně vypuknutím války a rozpuštěním snemu jí přikázal uzákonnit pakt nedobro. Proto je složitě argumentovat, co by se stalo, kdyby to tak bylo. Každopádně jednání o českobudjovickém paktu byla komplikovaná a řadí se spolu s některými podobnými aktivitami o českono-mecké vyrovnání z posledních desetiletí existence habsburské monarchie k významným počinům politické reprezentace obou národních komunit.

Jedním z často vyskytovaných témat novinových článků byla také otázka jazyka nejen při společenských stycích, ale i při běžné komunikaci mezi oběma národy. V tomto ohledu Češi později neustoupili a stáli si stále více za svým.

Německé noviny *Budweiser Kreisblatt* a *Budweiser Zeitung* ve své politické části dle sledně podporovaly německví v městech (i v českých Budjovicích) a každým úspěchem německé strany potěšovaly, naproti tomu všechny úspěchy české se v jejich textech setkávaly s nepřijímavým i zlehčovacím postojem.

Rezerve a analýza jejich článků z prvních třinácti let 20. století pomohly lépe vykreslit a pochopit každodenní německo- české a českono-mecké soužití i zápolení v jejího české metropoli v jejich složitosti a nejednoznačnosti. Přes všechny vzájemné křivdy, averze a nepochopení se stále jednalo o obyvatele jednoho města, kteří uměli a

cht li flít pospolu. A to m fle být i p íkladem a návodem i pro dne-ní vzájemné vztahy a oboustrann výhodnou spolupráci mezi echy, N mci a Raku-any.

Seznam použité literatury a zdroj

Primární

Prameny

Státní okresní archiv české Budějovice, *Budweiser Zeitung*, ročník 39653, 1900-1914.

Státní okresní archiv české Budějovice, *Budweiser Kreisblatt*, ročník 49663, 1900-1914.

Sekundární

Literatura

ADAMISOVÁ, Hana. *Českobudějovický pakt (K pokusu o česko-německé vyrovnání v českých Budějovicích na počátku 20. století)*. české Budějovice, 1994, 142 s. (diplomová práce).

BRIX, Emil. *Der böhmische Ausgleich in Budweis*, Österreichische Osthefte 24, Wien 1982.

ECHUROVÁ, Jana a Jan RANDÁK a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha 2014, s. 713.

Encyklopedie českých Budějovic. české Budějovice: Město české Budějovice, 1998, 592 s. ISBN 80-238-3392-8.

Dostupné též z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/>

HAHNOVÁ, Eva. *Od Palackého k Benešovi: německé texty o českých, Němcích a českých zemích*. Vydání první. Praha: Academia, 2014, 723 s. ISBN 978-80-200-2389-6.

CHVOJKA, Jiří. *Město pod černou věží. Vyprávění z historie českých Budějovic*, české Budějovice 1992.

KING, Jeremy. *Budweisers into Czechs and Germans: a local history of Bohemian politics 1848-1948*. Princeton: Princeton University Press (2nd print.), 2005, 284 s. ISBN 0-691-12234-2.

KO ALKA, Ji í. *e-i v habsburské í-i a v Evrop 1815-1914: Sociáln historické souvislosti vytvá ení novodobého národa a národnostní otázky v eských zemích*. Praha: Argo, 1996, 354 s. ISBN 80-7203-022-1.

KRATOCHWIL, Karl ó MEERWALD, Alois. *Heimatbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis: mit einer Sammlung von alten und neueren Sagen*, Böhmisches Budweis: 1930.

K EN, Jan. *Konfliktní spole enství: e-i a N mci 1780-1918*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2013, 416 s. ISBN 978-80-246-2177-7.

LAISKE, Miroslav. *asopisectví v echách 1650-1847*, Praha 1959.

NIKRMÁJER, Leo-. *August Zátka - p ísp vek k politickému fívotu eských Bud jovic na p elomu 19. a 20. století*. eské Bud jovice, 1992, 102 s. (diplomová práce).

PECHA, Miloslav. *Státní p evrat v íjnu 1918 v eských Bud jovicích: p edpoklady, pr b h a význam*. eské Bud jovice: Studio Gabreta, 185 s. 1999.

RADA, Franti-ek. *Kdyfl se psalo T. G. M.: eské Bud jovice v prvním desetiletí republiky*. eské Bud jovice: R fle, 2. vyd., 215 s. 1992. ISBN 80-7016-049-7.

RÁDL, Emanuel. *Válka ech s N mci*. Praha 1993.

ROUBÍK, Franti-ek. *Bibliografie asopisectva v echách z let 1863ó1895*, Praha 1936.

ROUBÍK, Franti-ek. *asopisectvo v echách v letech 1848ó1862*, Praha 1930.

SEDLMEYER, Karl Adalbert. *Budweis: Budweiser und Stritschitzer Sprachinsel*. Miesbach 1979, 581 s.

SLÁDEK, Milan. *Němci v českých zemích. Německá menšina v českých zemích a
československu 1848 - 1946*. Praha 2002.

THONOVÁ, Markéta. *Německý tisk v českých Budjovicích na přelomu 19. a 20.
století (Budweiser Zeitung a Budweiser Kreisblatt)*. české Budjovice, 1998, 95 s.
(diplomová práce).

Internetové zdroje

DVOŘÁK, Jan a Jan KUBEK. *Vývoj pramenského myšlení na území českých Budjovic od počátku
19. století do 80. let 20. století*. In: KUBEK, J. a kol.: *Urbánní geografie českých
Budjovic a českobudjovické aglomerace*. II. Ústav vědy a výzkumu Univerzity
Mateje Bela v Banské Bystrici, s. 87 - 100, 2009. ISBN: 978-80-8083-734-1

Dostupné z:

<http://www.pf.jcu.cz/structure/departments/kge/upload/files/Dvo%C5%99%C3%A1k,%20Kube%C5%A1%202009%20V%C3%BDvoj%20pr%C5%AFmyslu%20na%20%C3%A2zem%C3%AD%20%C4%8Cesk%C3%BDch%20Bud%C4%9Bjovic%20od%20po%C4%8D%C3%A1tku%2019.%20stolet%C3%AD%20do%2080.%20let%2020.%20stolet%C3%AD.pdf>

JÁROVÁ, Barbora. *Rakousko-Uhersko: Dualismus, vyrovnání* [online]. 2012 [cit. 2016-04-20].

Dostupné z: www.ssvos.cz/dumyssvos/files/VY_32_INOVACE_04_D_II.ppt
dualistické uspořádání monarchie; Rakousko-Uherské vyrovnání [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://studentka.sms.cz/referat/rakousko-uherske-vyrovnani>.

KLEČEK, Martin. *Volební násilí a státní moc: Obecní volby v českých
Budjovicích 1901-1906* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:
<http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/Klecek.pdf>.

NEMEC, Václav. *Rakouská monarchie v druhé polovině 19. století*. [online]. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.dejepis.com/ucebnice/rakouska-monarchie-v-druhe-polovine-19-stoleti/>.

SCHINKO, Jan. *Severní chodník pro vojáky, služky a nižší vrstvy obyvatel ostatní nazývali xindlkorzo*. Budjovická drbna [online].[cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.budejckadrzna.cz/drbna/drbna-historicka/severni-chodnik-pro-vojaky-sluzky-a-nizsi-vrstvy-obyvatel-ostatni-nazyvali-xindlkorzo.html>.

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: české Budjovice: Složení obyvatelstva [online]. c2016 [citováno 24. 02. 2016]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice&oldid=13335460.

Seznam příloh

Příloha . 1 o Záložna eskobud jovická

Příloha . 2 o M stská spo itelna

Příloha . 3 o Areál eských dív ích -kol

Příloha . 4 o Porovnání výsledk voleb do obecního zastupitelstva v letech 1897 a 1901

Příloha . 5 o U itelský ústav u Sv. Josefa a Beseda eskobud jovická (1910)

Příloha . 6 o ást nám stí s ka-nou a radnicí (1900)

Příloha . 7 o Titulní strana n meckého tisku Budweiser Kreisblatt

Příloha . 8 o Titulní strana Budweiser Zeitung

Příloha . 9 o August Zátka (27. 7. 1847 o 31. 1. 1935)

Příloha . 10 o Josef Taschek (31. 7. 1857 o 29. 1. 1939)

Příloha . 1 o Zálafna eskobud jovická

Postavena v roce 1908 na rohu náměstí.

Zdroj: Fotografie ze soukromého archivu.

Autor fotografie Romana Bestrejková.

P íloha . 2 ó M stská spo ítelna

Založená z podn tu podnikatele Adalberta Lanny a Franti-ka Josefa Klavíka v roce 1854.

Zdroj: Fotografie ze soukromého archivu.

Autor fotografie Romana Bestrejková.

Příloha . 3 ó Areál eských dív ích –kol

Zdroj: Fotografie ze soukromého archivu.

Autor fotografie Romana Bestrejková.

Příloha . 4 ó Porovnání výsledk voleb do obecního zastupitelstva
v letech 1897 a 1901

STADT IN DER LAUBSTRASSE NIE AM BOBENHOF.

Samstag, den 5. Jänner 1901. 50. Jahrgang.

Die Wahl am 3. Jänner 1901.

Wahlort:	Die Wahl am Vormittag:						Die Stichwahl:		
	Sänger	Polzlitz	Muck	Alke	Marzinger	Gesamtzahl der abgegebenen Stimmen	Sänger	Müller	Gesamtzahl der abgegebenen Stimmen
1. Budweis	107	—	10	101	—	152	22	107	129
2. Neuern	30	—	2	—	—	32	30	—	30
3. Hohenfurt	33	—	—	—	—	33	35	—	35
4. Krummtau	24	—	11	23	1	59	25	23	48
5. Großen	27	2	—	1	3	33	30	3	33
6. Kalfching	5	5	12	3	—	25	13	3	16
7. Oberplan	6	—	25	—	—	31	7	—	7
8. Wittingau	—	—	3	39	—	42	—	41	41
9. Kaplitz	13	17	—	—	—	30	34	2	36
10. Neubistritz	10	11	6	—	—	27	26	—	26
11. Prachitz	17	—	5	20	—	42	20	19	39
12. Bergreichenstein	9	—	13	7	—	29	10	6	16
13. Wallern	—	—	15	—	—	15	—	—	—
14. Neuhaus	17	—	19	37	—	73	18	47	65
15. Winterberg	19	—	18	20	—	57	19	20	39
16. Hartmanitz	18	—	4	—	—	22	20	—	20
Gesamt	249	35	143	251	4	683	309	271	580

Die Wahl am 12. März 1897.

Wahlort:	Die Wahl am Vormittag:					Die Stichwahl:			
	Saika	Alsch	Kerbl	Sihm	Gesamtzahl der abgegebenen Stimmen	Serbl	Serlo	Ungültige Stimmen	Gesamtzahl der abgegebenen Stimmen
1. Budweis	63	52	14	6	135	22	80	—	102
2. Neuhaus	29	29	14	5	77	19	40	—	59
3. Neubistritz	—	—	10	18	28	21	—	5	26
4. Wittingau	31	11	1	—	43	—	37	—	37
5. Kaplitz	1	—	19	17	37	32	2	—	34
6. Großen	1	—	—	32	33	1	20	12	33
7. Hohenfurt	—	—	9	25	35	27	2	4	33
8. Krummtau	25	9	12	13	59	24	25	—	49
9. Kalfching	3	7	2	13	25	3	3	11	17
10. Oberplan	—	4	23	5	33	32	—	—	32
11. Prachitz	17	5	19	2	43	20	22	—	42
12. Wallern	—	4	10	1	15	15	—	—	15
13. Winterberg	16	15	24	2	58	27	17	—	44
14. Bergreichenstein	10	17	5	1	33	17	16	—	33
15. Hartmanitz	—	7	21	2	30	23	—	7	30
16. Neuern	—	—	25	—	25	25	—	—	25
Gesamt	196	160	203	142	710	308	264	39	611

Zdroj: Státní okresní archiv eských Bud jovicích,
Budweiser Kreisblatt (eské Bud jovice), 1901, . 2, 5. leden, ro . 50, s. 1.
Autor fotografie Romana Bestrejková.

Příloha . 5 - Učitelství u Sv. Josefa a Beseda českobudějovická (1910)

Zdroj:

http://www.fotohistorie.cz/Jihocesky/Ceske_Budejovice/Ceske_Budejovice/Ceske_Budejovice_-_Beseda/Default.aspx

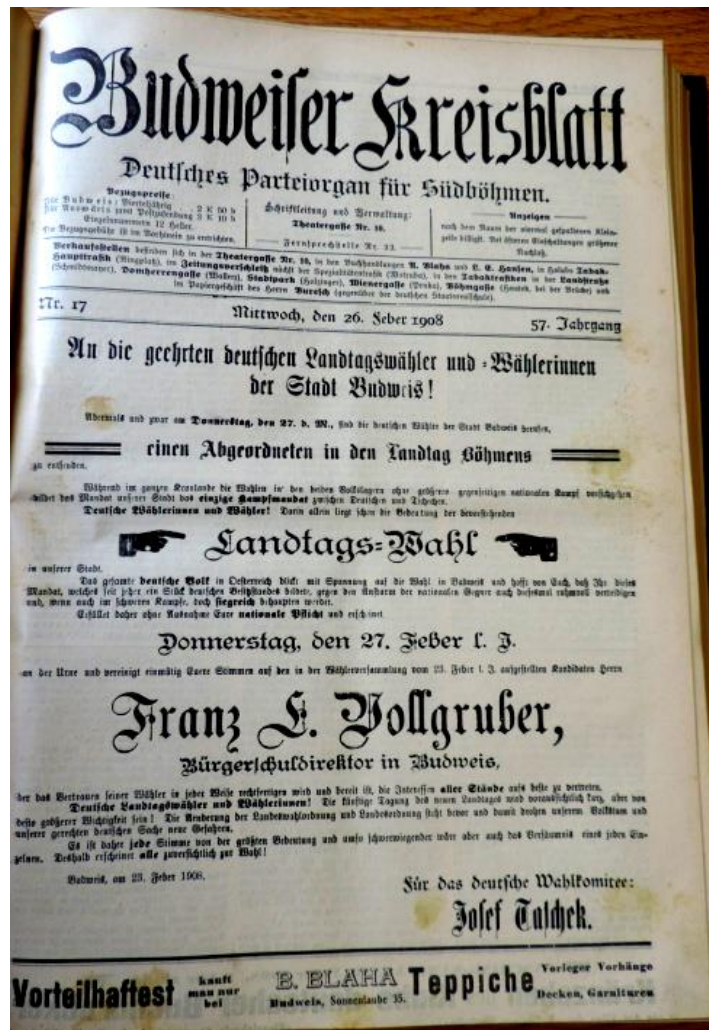
Příloha . 6 - část náměstí s kašnou a radnicí (1900)

Zdroj:

http://www.fotohistorie.cz/Jihocesky/Ceske_Budejovice/Ceske_Budejovice/Ceske_Budejovice_-_radnic/Default.aspx

Příloha . 7 6 Titulní strana n meckého tisku Budweiser Kreisblatt

Zdroj: Státní okresní archiv eských Bud jovicích,
 Budweiser Kreisblatt (eské Bud jovice), 1908, . 17, 26. únor, ro . 57, s. 1.
 Autor fotografie Romana Bestrejková.

Zdroj: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/budweiser-zeitung>

Príloha . 9 o August Zátka (27. 7. 1847 o 31. 1. 1935)

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/August_Z%C3%A1tka

Príloha . 10 o Josef Taschek (31. 7. 1857 o 29. 1. 1939)

Zdroj: <http://www.kohoutikriz.org/priloha/tasch.php>

